RIKSDAGENS PROTOKOLL

1890. Första Kammaren. N:o 24.

Lördagen den 19 april.

Kammaren sammanträdde kl. 11 f. m.

Justerades protokollen för den 10 och 11 i denna månad.

Upplästes ett inkommet läkarebetyg, så lydande:

Att grefve *Axel Ehrensvärd* i följd af en luftrörskatarr är förhindrad att för närvarande inställa sig vid riksdagen intygar

Tosterup den 18 april 1890

Emil Nilsson
Förste bat. läk. vid Kongl. sk. dragonregementet.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtande och memorial:

n:o 52, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående uppförande af ett kasernetablissement i Jemtland för en artilleridivision; och

n:o 53, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i vissa till regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel hörande frågor; samt

lagutskottets utlåtanden:

n:o 44, i anledning af ej mindre Kongl. Maj:ts proposition med förslag till lag angående ändring i vissa delar af strafflagen och till lag angående ändring i vissa delar af strafflagen för krigsmagten den 7 oktober 1881 än äfven väckta motioner om ändring i strafflagen; och

n:o 45, i anledning af väckt motion om ändrad lydelse af 15 kap. 1 § rättegångsbalken.

Herr grefven och talmannen tillkännagaf, att enligt en med Andra Kammarens talman träffad öfverenskommelse omröstningar jemlikt 65 § riksdagsordningen komme att anställas vid kamrarnes sammanträden fredagen den 25 i denna månad och, der så erfordrades, jemväl vid sammanträdena påföljande lördag.

Efter föredragning af herr *Borgs* den 16 innevarande april bordlagda motion, n:o 50, angående skrifvelse till Konungen i fråga om afgörande genom skiljedomstol af tvister, som kunna uppkomma mellan Sverige och främmande magter, beslöt kammaren hänvisa denna motion till sitt tillfälliga utskott n:o 1.

Föredrogos, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran statsutskottets den 16 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 51 äfvensom lagutskottets samma dag bordlagda utlåtanden n:is 42 och 43.

Föredrogs å nyo och företogs punktvis till afgörande statsutskottets den 15 och 16 innevarande april bordlagda utlåtande n:o 6, angående regleringen af utgifterna under riksstatens femte hufvudtitel, omfattande anslagen till sjöförsvaret.

1—5 punkterna.

Hvad utskottet hemstält bifölls.

6 punkten.

Lades till handlingarna.

7 punkten.

Utskottets hemställan bifölls.

8 punkten.

Anslag till lots- och fyrinrättningen m. m.

Grefve Strömfelt: För att i min ringa mån söka förekomma, att det år 1888 utvecklade protektionistiska systemet skall — genom att tvinga sjöfartsnäringen eller någon dess underafdelning till att uteslutande för sin räkning använda utländskt byggnadsmaterial, hvilket för sådant ändamål har rätt till restitution af erlagd tull — skada sig sjelft, eller att samma system skall — genom uppenbar, om jag så får kalla det, orättfärdighet, genom att, efter noggrant verkstäld utredning, fortfarande utan alla skäl, förhålla sjöfartsnäringen eller någon dess underafdelning en rätt, som den intill år 1888 eller i nära 50 år haft — bidraga till sin egen undergång, har jag väckt motionen

n:r 43 i denna kammare; och för att, utan statsverkets betungande, bereda medel till deri gjorda förslag, har jag väckt motionen n:r 44, nu föredragen och af statsutskottet för "närvarande" afstyrkt.

Att dessa motioner inkommit till Riksdagen i omvänd ordning mot hvad deras innebörd kräfver, är ju för dem ogynsamt, men deri har jag ingen del. Statsutskottets enda skäl för afstyrkandet är, att frågan om sjöfartsnäringens tillstånd och kraf blifvit öfverlemnad till en komité. Vid detta statsutskottets yttrande måste jag ett ögonblick uppehålla mig.

Redan år 1884 började de sorgliga förhållanden inträda, som verkade derhän, att den svenska sjöfartsnäringen och skeppsbyggnadsindustrien haft så svårt att arbeta och så betydligt nedgått. Det är nu 6 år sedan dess. År 1888 begärde Riksdagen, med anledning häraf, hos Kongl. Maj:t en utredning om den svenska sjöfartsnäringens tillstånd och förslag om dess kraf. Samma år remitterade herr statsrådet och chefen för finansdepartementet en del af denna fråga, den, som rörde skeppsbyggnadsindustrien, till tullkomitén. Komitén verkställde, i närvaro af representanter för flera stora skeppsbyggerier, en fullständig utredning, och komiténs förslag remitterades till samtliga handels- och sjöfartsnämnder i riket. Deras yttranden inkommo, och vederbörande embetsverk afgåfvo sina utlåtanden, hvarefter frågan, fullt utredd, öfverlemnades till Kongl. Maj:t. Denna del af den stora och vigtiga frågan är således fullkomligt färdig. Det var till hufvudsaklig del med anledning af detta förhållande som jag väckte den nu föredragna motionen. För att emellertid den öfriga och vida större delen af denna vigtiga fråga skulle utredas, tillsatte Kongl. Maj:t i början af innevarande vår, efter 2 års dröjsmål, *ytterligare* en komité. Det är af denna komité, som statsutskottet väntar, att hvad jag i motionen föreslagit skulle utredas. Då framställer sig den frågan: är det tillrådligt att vänta ett eller annat eller kanske flera år på en ytterligare utredning af en så enkel fråga som att få använda tillgängliga och odisponerade medel till upphjelpande af en näring, som erkännes stå på klena fötter, ja, så klena, mine herrar, att, mig veterligen, det icke finnes något land i Europa, åtminstone icke något mera betydande, der sjöfartsnäringen är så litet utvecklad och så tillbakagående som den svenska, och detta, oaktadt sjöfartsnäringen i Sverige har de största förutsättningar för att vara blomstrande. Jag vågar påstå, att det icke är tillrådligt att uppskjuta denna fråga. Här är det ganska vanligt, att man inser att en industri lider, man talar om dess lidanden, ja man ingår med skrifvelser om deras afhjelpande, men tiden går, under det man diskuterar om principer, när dessa icke fullt öfverensstämma med den subjektiva uppfattningen; öfriga nationer, som gripit tillfället i flygten, hafva under tidsutdrägten redan undangjort det arbete, som ögonblickets kraf fordrade, och Sveriges sjöfartsnäring skall, såsom vanligt, ännu en gång få vara med om nedgående konjunktur utan att hafva erhållit någon hjelp. Derför är ett uppskof icke tillrådligt. Frågar man om det är nödvändigt af brist på tillgängliga medel, svarar jag nej, på grund af en utredning, som jag nu skall för kammaren framlägga.

Anslag till lots- och fyrinrättningen m. m. (Forts.)

Till fyr- och båkmedlen bidraga utländska fartyg med omkring 66 procent, således med nära $^2/_3$, och svenska fartyg med endast $^1/_3$. År 1882 utgjorde bruttoinkomsten af fyr- och båkmedel 1,510,853 kronor. Häraf lemnade utländska fartyg omkring en million och svenska fartyg omkring 500,000 kronor. Den 9 november 1883 utfärdade Kongl. Maj:t kungörelse, att en nedsättning af 10 procent skulle ske å fyr- och båkafgifterna. Detta verkade så, att år 1884 dessa inkomster nedgått från 1,510,853 kronor till 1,298,444 kronor, eller med öfver 200,000 kronor. Härtill bidrog utan tvifvel i sin mån den nedgående konjunkturen. Alldeles gifvet är, att denna nedsättning med dubbla beloppet tillgodokom utländska fartyg, men endast med omkring $^1/_3$ de svenska, således med inemot 100,000 kronor utländska fartyg och mindre än 50,000 svenska fartyg. Det är då alldeles tydligt, att denna nedsättning i fyr- och båkafgifterna underlättade den för svenska fartyg så svåra konkurrensen från utländska, på samma gång som den än mera nedtryckte den svenska sjöfartsnäringen.

Enligt utdrag ur räkenskaperna för åren 1888 och 1889, som jag i statskontoret i går välvilligt bekommit, tillika med uppgifter från lotsverkets räkenskaper, utgjorde behållningen af fyr- och båkmedlen vid 1888 års utgång i rundt tal 246,000 kronor; vid 1889 års utgång eller året derpå icke mindre än 393,000 kronor. Jag torde väl här knappast behöfva anmärka, att några dispositioner genom kongl. bref finnas inkomna, ty sådana förmodar jag finnas hvarje år. Jag skall dock, innan jag slutar, äfven taga dessa med i räkningen, ty jag har uppgift om dem från lotsverket. Vid 1889 års slut utgjorde således behållningen i statskontoret och i lotsstyrelsens kassa 393,000 kronor. År 1882 bestämde Kongl. Maj:t genom ett kongl. bref, att utaf besparingarna å fyr- och båkmedel skulle afsättas ett kapital af 200,000 kronor, hvilket skulle förräntas och vara tillgängligt för lotsverkets räkning. Detta var en särskild fond, hvilken skulle förvaltas af statskontoret, och får icke förvexlas med de nyss nämnda siffrorna, ty *den* är uppkommen genom öfverskotten på de årliga intraderna å fyr- och båkmedel *före* året 1883 och skall finnas tillgänglig, till dess Kongl. Maj:t på densamma gifver anvisningar. Den var, som jag nyss nämnde, ursprungligen 200,000 kronor, men utgjorde den 1 januari 1890 med upplupna räntor 257,000 kronor i rundt tal. Om jag nu lägger tillsammans beloppet af denna fond med hvad som den sista december 1889 fans såsom behållning på fyr- och båkmedel, så får jag en summa af omkring *650,000 kronor*. Lägger jag så dertill hvad som för året 1890 måste anses komma att utgöra öfverskott, så, — då, efter beräkning af lotsverkets egen utredning af den 8 december 1888, ställd till chefen för kongl. sjöförsvarsdepartementet, att 100,000 kronor i medeltal årligen åtginge utöfver hvad Kongl. Maj:t samtidigt begärt, eller 1,200,000 kronor, och med ledning dessutom af intraderna af fyr- och båkmedel för år 1889, som utgjorde omkring 1,502,000 kronor, *ett öfverskott för 1890* måste kunna påräknas af inemot 200,000 kronor, — får jag upp summan till omkring *850,000 kronor*. Jag skall nu, ehuru jag tror det vara onödigt, afdraga hvad

som finnes disponeradt genom kongl. bref. Enligt uppgift från lotsstyrelsens kammarkontor har Kongl. Maj:t den 9 februari i år lemnat anvisningar i rundt tal till icke fullt 216,000 kronor + 21,000 kronor, hvilket gör tillsammans 237,000 kronor. Drager jag dessa 237,000 kronor från 850,000 kronor, återstår öfver 600,000 kronor, hvilka vid 1890 års utgång böra finnas till lotsverkets disposition.

Anslag till lots- och fyrinrättningen m. m. (Forts.)

Jag vill fästa kammarens och särskildt utskottets uppmärksamhet derpå, att jag i min motion icke begärt något ingrepp i den *varande* behållningen. Min motion har framkommit på grund af Kongl. Maj:ts proposition, som omfattar statsregleringen för år 1891, och det är först det året, som min motion afser. Den innehåller att, sedan det till lots- och fyrinrättningen samt lifräddningsanstalterna erforderliga penningeanslag blifvit årligen beräknadt, det af fyr- och båkmedel derefter uppkommande verkliga öfverskott måtte till sjöfartsnäringens och skeppsbyggeriets upphjelpande användas. Jag vill här fästa uppmärksamheten på att, förutom det att jag icke i min motion berört de befintliga besparingarna, så torde det icke finnas något hinder för och vore en ren fördel, om man i statsregleringen beräknade följande årets extra utgifter och dessa inflöte i Kongl. Maj:ts proposition. Ty det finnes väl ingenting oegentligare än att man begär 1,200,000 kronor och sedan kanske kommer och säger, att det behöfves 200,000 eller 300,000 kronor till. Detta verkar också derhän, att ingen säkerhet finnes huru de penningar användas, som blifvit besparade.

Nu skulle man ju kunna säga: detta är eder uppfattning, men hvem garanterar, att verkligen någon vidare ökning i dessa fonder eller reserverade medel ej behöfves? Jag ber då att för kammaren och särskildt för statsutskottet få meddela, att jag har äran att i denna min uppfattning räkna understöd af sjöförsvarsdepartementets förste man. Redan år 1888, då Riksdagen inlemnade till Kongl. Maj:t en underdånig skrifvelse om upphjelpande af sjöfartsnäringen, skref herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet den 8 december till kongl. lotsstyrelsen följande:

"Då inkomsten af fyr- och båkafgifter under det snart tilländagångna året med största sannolikhet kommer att uppgå till ett bruttobelopp af omkring 1,450,000 kronor, och afsättande af större belopp reserverade medel för lotsverkets räkning, än nu i kongl. statskontoret innestående, icke synes mig böra ega rum, får jag härmed anmoda eder att så skyndsamt som möjligt till mig inkomma med yttrande och förslag, huru vida och i hvilken mån en lindring för sjöfarten genom någon nedsättning i fyr- och båkafgiften må kunna utan olägenhet för lotsverket åvägabringas."

Häraf finner kammaren huru som herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet redan år 1888, under en tid då intraderna voro 50,000 à 60,000 kronor mindre än året derpå, var af den åsigten, att större belopp af reserverade medel, än då fans "*innestående i kongl. statskontoret*", icke behöfde afsättas. Det är ingenting annat jag har påstått och på grund deraf framkom också min motion. Att herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet har en olika

Anslag till lots- och fyrinrättningen m. m. (Forts.)

uppfattning mot mig om *användandet* af dessa öfverskottsmedel, det hör icke till frågans bedömande för i dag. Jag har förut påvisat, huru som man icke gagnar den svenska sjöfartsnäringen genom att ytterligare nedsätta fyr- och båkafgifterna. Det är alldeles tydligt, att, när herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet hade den af mig ur hans egen skrifvelse upplästa uppfattning, och lotsstyrelsen i sitt afgifna svar yttrat, att omkring 100,000 kronor årligen erfordrades utöfver de begärda 1,200,000 kronor och att detta belopp under flera år visat sig vara behöfligt, det finnes så mycket mindre skäl att i närvarande stund, då uppkomna besparingar äro vida större än 1888, då förutnämnda skrifvelser aflätos, fortsätta på samma väg och bilda ytterligare reservkapital.

På grund af hvad jag nu haft äran anföra och med afseende på frågans stora vigt och betydelse, får jag anhålla om bifall till min motion och afslag på utskottets hemställan.

Herr statsrådet friherre von Otter: Det lär icke tillkomma mig att besvara denna fråga, så vidt den angår de af grefve Strömfelt framstälda anmärkningarna mot utskottets betänkande. Jag skall blott hålla mig till hans yttranden angående lots- och fyrinrättningen.

Om jag icke missuppfattat grefve Strömfelts motion, så anser han, att de medel, som lotsstyrelsen icke kunde begagna, skulle få användas för det af honom föreslagna ändamålet. Är detta hans mening, har jag ingenting deremot, men jag kan försäkra honom, att det icke blir ett enda öre. Han har visserligen sagt, att ett belopp af 800,000 kronor skulle finnas att tillgå, men detta är icke förhållandet. Så vidt jag vet, finnes det möjligen några tusen kronor öfver, men eljest blir hvart enda öre disponeradt. De af grefve Strömfelt omtalade behållna summor äro redan förut disponerade eller rättare förskotterade till hvad som behöfts, och det finnes icke ett öre, så vidt jag vet, utom 200,000 kronor med upplupen ränta, som äro reserverade för den händelse att fyr- och båkmedlen skulle nedgå till ett sådant belopp, att det icke räckte till att fylla staten.

Sjelfva förutsättningen för den ifrågavarande motionen är dessutom alldeles origtig, att nemligen öfverskottet af fyr- och båkmedlen under flera år icke behöft användas. Det har hvarje år blifvit användt, och till och med 1889 års öfverskott på omkring 300,000 kronor är redan af Kongl. Maj:t disponeradt. Dessutom har man vid flera tillfällen gifvit anvisning på förenämnda 200,000 kronor, hvilka lotsstyrelsen skulle få använda, om något öfverskott icke förefans, men då styrelsen kunnat utföra sina arbeten utan tillhjelp deraf, har detta belopp icke anlitats. Jag ber dessutom få nämna, att i staten icke upptagits ett enda öre för nybyggnader och förbättringar af säkerhetsanstalter. Sedan år 1881 hafva följande arbeten blifvit utförda med öfverskotten. År 1881 fans det 72 större fyrar, deras antal är nu 98, således en tillökning af 26; och som vi veta, kosta dessa mycket penningar. De mindre fyrarnes antal har ökats från 3 till 140, fyrfartygen ökats från 10 till 12 och under tiden har äfven en icke obetydlig ökning skett i fyrpersonalen till följd af det

Anslag till lots- och fyrinrättningen m. m. (Forts.)

ökade antalet fyrar, och aflöningen stigit med icke mindre än 57,885 kronor, utan att staten behöft höjas, emedan man lyckats göra besparingar på annat håll. Värdet af våra säkerhetsanstalter utgjorde år 1881 6,192,209 kronor, men vid 1890 års slut beräknades detta värde till 8,500,000 kronor. Således hafva 2,307,791 kronor blifvit sedan år 1881 använda till nybyggnader. På hvad grund grefve Strömfelt antagit, att öfverskotten icke skulle varit använda, förstår jag icke.

Såsom nyss är nämndt, förmodar jag, att hans motion just afsett de öfverskott, som lotsstyrelsen icke behöfver för att fullfölja sådana arbeten, som på de senare åren blifvit utförda, och då har jag ingenting att deremot invända; men är hans afsigt, att de öfverskottsmedel, som uppkomma utöfver den i stat beräknade summan, nu 1,200,000 kronor, skulle disponeras för de af honom föreslagna ändamål, då får jag på det bestämdaste motsätta mig detta. Hvilka större fördelar kunna väl beredas vår sjöfartsnäring, än att den har goda säkerhetsanstalter. Jag vet icke heller huru han afsett att använda ifrågavarande medel.

Hvad det beträffar, att grefve Strömfelt skulle hafva mig till bundsförvandt i denna fråga, så vågar jag bestrida den saken. Den skrifvelse han uppläste, beträffande min skrifvelse till lotsstyrelsen, afsåg en lindring i fyr- och båkafgifterna genom en nedsättning i desamma; men för så vidt jag förstår, vill motionären deremot icke nedsätta dessa afgifter, och det har jag för min del visserligen ingenting emot, då nedsättningen ifrågasattes endast på grund af klagomål, som inkommo från sjöfartsnäringens idkare, att dessa afgifter voro för höga. Då lotsstyrelsen beräknade, att kostnaderna skulle gå till omkring 1,300,000 kronor, så afsågs dermed sjelfva staten, men styrelsen hoppades i alla fall att derutöfver få behålla öfverskotten, som den ville använda för åtskilliga ändamål.

Hvad behofven angår, så skall jag be att få upplysa, att enligt en uppgift, som jag för icke länge sedan erhållit från lotsstyrelsen, betingas inom den närmaste framtiden, för nödiga förbättringar af säkerhetsanstalterna, ett belopp af 1,448,000 kronor. Dertill fordras att få behålla öfverskottet.

Jag har, som sagdt, en olika uppfattning med grefve Strömfelt i afseende på fördelarne för den svenska sjöfarten, men jag tror, att den största fördelen vore, om lotsstyrelsen finge behålla sina öfverskott och med dem tillgodose sjöfarten genom förbättrade säkerhetsanstalter, såsom mistsignalstationer, nya fyrfartyg m. m. Från Tyskland och andra länder hafva äfven framställningar blifvit gjorda, bland annat derom, att vi måtte lägga ut ett fyrfartyg i Kattegat på grund, der flera fartyg uppgifvas hafva törnat och gått förlorade.

Under sådana förhållanden kan jag, för min del, icke biträda motionen, så vidt det är meningen, att det öfverskott, som öfverstiger staten, skulle fråntagas lotsstyrelsen. I öfrigt får jag säga, att jag till fullo instämmer med utskottet deri, att den nyligen samman-

Anslag till lots- och fyrinrättningen m. m. (Forts.)

satta sjöfartskomitén nog lärer taga denna fråga i öfvervägande, och, efter hvad jag har mig bekant, har komitén redan ganska mycket öfverlagt i denna sak och synes gå i samma rigtning som grefve Strömfelt, om komitén också icke vill använda medlen på samma sätt som motionären. Jag tror, att komiterade anse dessa böra qvarstå för lotsstyrelsens räkning.

För min del har jag ingenting vidare att anföra, utan yrkar bifall till utskottets förslag.

Friherre Leijonhufvud, Broder Abraham: Jag ville börja med att förklara, att jag, i likhet med grefve Strömfelt, varmt intresserar mig för allt, som kan befordra sjöfartsnäringen, och beklagar mycket, att den haft så svåra tider, samt önskar att alla de rättvisliga åtgärder, som kunna bidraga till denna närings höjande och underlättande, måtte vidtagas. Men deremot är jag af mycket olika åsigt med honom i afseende på sättet att vinna detta mål.

Hvad vidare angår grefve Strömfelts här gjorda anmärkning, att statsutskottets *enda* motiv för afstyrkande af hans motion skulle vara, att den bäst läte hänskjuta sig till den sjöfartskomité, som för närvarande är sammansatt, får jag upplysa, att, om detta är det enda af utskottet anförda, det också legat närmast till hands, då vid behandlingen af denna motion resultatet i alla fall icke kunnat blifva mer än ett, om man erinrar sig, att Riksdagen städse varit af den åsigten, att dessa fyr- och båkafgifter icke vore att betrakta såsom en inkomstkälla för tillgodoseende af statens allmänna behof, utan såsom en särskild, af en viss rörelse utgående afgift, uteslutande afsedd för underhåll och förbättrande af vissa för denna rörelses underlättande inrättade anstalter. Denna åsigt har äfven nu blifvit af utskottet till fullo fastställd. Vi hafva nemligen ansett, och Riksdagen har flera gånger uttalat sig i denna rigtning, att lots- och fyrinrättningen med lifräddningsanstalterna skulle bära sig och göra största möjliga nytta, utan att Riksdagen för detta beviljar ett enda öre.

Icke heller delar jag grefve Strömfelts uppfattning i det hänseendet, att det skulle vara skadligt för den svenska sjöfartsnäringen, om fyr- och båkafgifterna nedsattes. Tvärt om är jag öfvertygad, att en sådan nedsättning är ett för vår sjöfart mycket eftersträfvansvärdt mål. "Men" — säger han — "det är dock en olägenhet deruti, att dessa afgifter i sådant fall äfven sjunka för de utländska fartygen, och derigenom blefve konkurrensen för vår egen sjöfart ännu svårare och större." Större kan denna konkurrens väl icke derigenom blifva, då ju nedsättningen är lika å båda sidor. Men vi stå nu på den punkten, att vi hafva i perspektiv att våra handels- och sjöfartstraktater blifva uppsagda. Sker detta, är det klart att, så vidt nya afgifter skola bestämmas, vi äro oförhindrade att, om sådant pröfvas fördelaktigt för vår sjöfart, fordra högre afgifter för de utländska fartygen. Det beror helt och hållet på, hvilken fördel vi sjelfva hafva af vår sjöfart å de utländska hamnarne. Blifva vi der underkastade repressalier, så kan det hända, att det icke blir så särdeles

fördelaktigt för de svenska fartygen, att högre afgifter här läggas på de utländska.

Anslag till lots- och fyrinrättningen m. m. (Forts.)

Vidare vill jag betona hvad här redan blifvit sagdt, nemligen att de reserverade medel, som af inkomsttiteln fyr- och båkmedel uppstått, varit ett alldeles nödvändigt vilkor för att lots- och fyrinrättningen kunnat gå så framåt som skett under de sista 25 åren. Dessa förbättringar fortgå icke reguliert lika år från år, utan de komma så att säga stötvis. Än behöfver en ny fyr uppföras, och den kostar omkring 100,000 à 200,000 kronor. Än har en gammal fyr visat sig föråldrad och behöfver förändras, dels för att undvika förvexling med en angränsande fyr, dels ock i följd af behofvet af mera tidsenliga lysapparater. Dessa och dylika saker måste utföras, om lotsverket skall uppfylla sina förbindelser. Dessutom äro dessa fyrinrättningar ständigt utsatta för tillfälliga skador. En stark storm kan nemligen betydligt ramponera en fyr, och det kostar mycket penningar att sätta densamma i stånd igen. Vi hafva t. ex. nyligen förnummit, huru som i Finland den stora och dyrbara Bogskärs fyr af stormen led haveri, och dess restaurering skall kosta det finska lotsverket stora summor. Vidare vill jag påminna derom, att driftkostnaderna för lotsverket under de senare åren icke obetydligt stigit, ty dels har sjelfva byggnadsmaterialet blifvit dyrare, dels hafva icke blott arbetarne vid byggnaderna, utan äfven lotspersonalen betingat högre aflöning, allt efter som dagspenningen på landet stigit. Häraf torde vara klart, att lotsverket således fortfarande behöfver större tillgångar, än som skulle stå det till buds, i fall man, såsom motionären föreslår, toge bort de af öfverskotten reserverade tillgångarna. Att nu år 1890 på förhand bestämma hvad som kan behöfvas för 1892 är i fråga om lotsverket mycket svårt. Detta verk kan icke jemföras med en byggnad, för hvars uppförande ett kostnadsförslag en gång för alla kan fastställas, utan vid ett fortlöpande byggnadsföretag, som allt jemt kräfver nya anläggningar.

Utan att underkänna det välmenta syftet i grefve Strömfelts motion, tror jag dock att man bättre kan gagna sjöfartsnäringen än att minska de tillgångar, som äro erforderliga för de för sjöfartens underlättande inrättade anstalterna.

På dessa skäl och de af herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet anförda, anhåller jag om bifall till statsutskottets förslag i denna punkt.

Grefve Strömfelt: Jag hoppas, att jag yttrat mig tillräckligt tydligt, för att icke mina ord *behöft* gifva anledning till ett sådant missförstånd, som det herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet i sitt anförande röjde. Han sade nemligen, att han icke hade något emot mitt förslag, så vida jag endast afsåge de öfverskott, som uppstått, sedan den beviljade ordinarie summan, 1,200,000 kronor, plus hvad som behöfves för nybyggnader och reparationer eller i öfrigt för utvecklingen af fyr- och båkverket samt lifräddningsanstalterna bekommits. Såsom herrarne behagade påminna sig, sade jag ingenting annat, än att jag hade afsett de

Anslag till lots- och fyrinrättningen m. m. (Forts.)

"*verkliga*" öfverskotten, sedan *alla* lots- och fyrinrättningens behof blifvit tillgodosedda, således äfven i fråga om reparationer och nybyggnader. Jag sade tillika, att de årliga *extra* behofven, enligt lotsstyrelsens redogörelse inför herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet, hade i rundt tal utgjort 100,000 kronor, hvilket jag kan styrka, ty jag har här den åberopade handlingen. Jag nämnde äfven, att det skulle blifva en fördel, om lotsverket genom en sådan anordning, som jag föreslagit, tvingades att på förhand för kommande år uppgöra kostnadsförslag för de extra behofven, och att dessa inflöte i den kongl. propositionen. Ty jag kan icke finna någon fördel deruti, att Riksdagen *tror*, att lotsverket kostar 1,200,000 kronor, samt extra underhåll af fyrar, båkar och lifräddningsanstalter möjligen 100,000 kronor, under det att de, efter herr statsrådets nyss gjorda påståenden, samtliga utgöra 1,400,000 à 1,500,000 kronor. Jag har icke begärt någonting vidare af dessa besparingar än det, som *hädanefter* uppkommer och *icke behöfves* för den fullständiga skötseln af lots- och fyrinrättningen samt lifräddningsanstalterna. I denna begäran har herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet instämt, ty han sade i sitt anförande, att han icke hade något deremot. Vid sådant förhållande kan jag icke se, hvilken fara skulle ligga uti att biträda min motion. Men hvarest jag bestämdt ser faran, det är i svårigheten att anordna medel för att upphjelpa sjöfartsnäringen, innan det blir för sent. Herr statsrådet yttrade, att inga sådana öfverskott hade funnits eller skulle uppstå. Jag ber om förlåtelse att jag i detta hänseende hänvisar till rikshufvudboken och embetsverkens uppgifter, ty enligt dessa *har de senare åren vid hvarje års slut* funnits, förutom den s. k. reservfonden, som nu uppgår till 257,000 kronor, en behållning i följd af öfverskott af öfver 200,000 kronor.

Herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet sade vidare, att han icke kunde räknas såsom min bundsförvandt i afseende på min uppfattning om öfverskottens ytterligare ökning. Det förvånar mig, ty, då han i en skrifvelse tydligen förklarat, att han anser att dessa öfverskott icke vidare böra ökas, så kan jag icke finna annat, än att han är min bundsförvandt i den åsigten, att de icke böra ökas.

Friherre Leijonhufvud ansåg det vara vida bättre att hjelpa sjöfartsnäringen medelst ytterligare nedsättning i fyr- och båkafgiften. Det är en fråga, der hvar och en måste hafva sin egen öfvertygelse, som hvarken lär påverkas af honom eller mig. Jag har emellertid svårt att fatta, och jag tror icke heller att det är embetsverkens åsigt, att det kan vara fördelaktigt för den *svenska* sjöfarten att göra en ytterligare nedsättning i afgifter, hvilka till svenska staten ingå af utländska fartyg till $^2/_3$ mot af inhemska, och att för den ringa nedsättning, som sålunda träffar de svenska fartygen, låta de utländska få ännu större magt att konkurrera med våra.

Jag skall icke längre upptaga kammarens tid. Jag tror, att, så vidt jag kunnat fatta, herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet är af samma mening som jag, då jag endast ifråga-

satt de verkliga öfverskotten, sedan lotsverkets alla behof blifvit fylda, och herr statsrådet förklarat sig instämma i denna åsigt.

Anslag till lots- och fyrinrättningen m. m. (Forts.)

Jag yrkar fortfarande afslag å utskottets förslag och bifall till min motion.

Sedan öfverläggningen förklarats härmed slutad, yttrade herr grefven och talmannen, att i afseende på nu förevarande punkt yrkats, dels att hvad utskottet hemstält skulle bifallas, dels ock, af grefve *Strömfelt*, att kammaren, med bifall till den i ämnet väckta motionen, skulle bifalla utskottets hemställan i öfrigt.

Härefter gjorde herr grefven och talmannen propositioner enligt dessa båda yrkanden och förklarade sig anse propositionen på bifall till grefve Stömfelts yrkande vara med öfvervägande ja besvarad.

Herr *Wærn* begärde votering, i anledning hvaraf uppsattes, justerades och anslogs en så lydande omröstningsproposition:

Den, som bifaller hvad statsutskottet hemstält i 8 punkten af sitt utlåtande n:o 6, röstar

Ja;

Den, det ej vill, röstar

Nej;

Vinner Nej, besluter kammaren att, med bifall till den i ämnet väckta motionen, bifalla utskottets hemställan i öfrigt.

Omröstningen företogs, och vid dess slut befunnos rösterna hafva utfallit sålunda:

Ja — 81;
Nej — 38.

9 punkten.

Mom. a) och b).

Hvad utskottet hemstält bifölls.

Mom. c).

Stat för navigationsskolorna i riket.

Herr Sundberg: Jag behöfver knappast säga, att jag i sjelfva saken icke har den ringaste invändning att göra, men jag anser mig likväl skyldig att fästa kammarens uppmärksamhet derpå, att begge dessa moment äro ordagrant desamma, som Kongl. Maj:t framlagt i fråga om lärarnes pensionering vid de allmänna läroverken. Denna

Stat för navigationsskolorna i riket. (Forts.)

fråga är således nu föremål för det s. k. skolutskottets behandling, och der har det af Kongl. Maj:t föreslagna stadgandet om ifrågavarande pensionering verkligen blifvit ändradt. Utskottet har nemligen ändrat det så, att det senare momentet, om invalide lärare, blifvit struket. Under sådana förhållanden och enär jag antager, att kammaren önskar, det samma föreskrift skall gälla för både lärarne vid navigationsskolorna och vid de allmänna läroverken, och det ännu är ovisst, hvad beslut Riksdagen fattar i afseende på de först nämnde lärarne, hemställer jag, huru vida det icke är nödvändigt att, efter hvad som skett i fråga om lärarne vid sjökrigsskolan, denna punkt återremitteras till utskottet för att slutbehandlas, när frågan i vida större utsträckning af Riksdagen blifvit afgjord.

Jag yrkar således återremiss.

Friherre Leijonhufvud, Broder Abraham: Såsom synes af beslutet på sid. 13 i utskottets utlåtande, har olyckligtvis ett förbiseende egt rum, som jag ber att få rätta. I Kongl. Maj:ts förslag förekommer en anmärkning, som icke influtit i den af utskottet gjorda hemställan. Anmärkningen lyder sålunda:

1:o) För föreståndare och lärare i navigationsafdelningen kan lönen efter 5 år höjas med 500 kronor för den förre och 250 kronor för den senare, samt efter 10 år ytterligare höjas med 500 kronor för föreståndaren och med 250 kronor för läraren.

Tiden för tillträde af ålderstillägg räknas från och med kalenderåret näst efter det, under hvilket den stadgade tjenståldern blifvit uppnådd.

2:o) Beträffande lärares rätt till åtnjutande af de i staten uppförda löneförmåner gälla enahanda vilkor, som i sådant afseende finnas föreskrifna för föreståndare.

3:o) Utöfver det dem tillkommande arfvode enligt stat skola de, som vid 1891 års ingång äro extra lärare i ångmaskinlära i navigationsafdelningen vid navigationsskolorna i Stockholm, Göteborg, Visby och Karlshamn, så länge de i denna lärarebefattning qvarstå, hvardera åtnjuta fyllnad i nu utgående arfvodesbelopp med 300 kronor om året af anslaget till extra lärarekrafter.

Jag anhåller att vid propositionen angående denna punkt äfven detta tillägg måtte i utskottets förslag få ingå.

Hvad beträffar den af herr Sundberg framstälda anmärkningen, så är jag icke alldeles af hans tanke. Jag tror icke, att dessa skolor i alla afseenden äro jemförliga med de allmänna läroverken eller i förevarande fall böra med dem sättas i paritet. Liksom kompetensvilkoren för lärarne äro mycket olika, så äro äfven löneförhållandena helt annorlunda. Dessutom tillkommer, att vid dessa ifrågavarande skolor lärarnes antal är mycket ringa och att det är mycket svårare att på längre tid erhålla vikarier, då så behöfves. Så vidt jag förstår, äro de närmast att betrakta på samma sätt som de tekniska skolorna, men med de allmänna läroverken har man ej rättighet att vare sig i afseende på fördelar eller olägenheter ställa dem i paritet. Med anhållan, att det gjorda förslaget om återremiss måtte lemnas å sido, anhåller jag så-

ledes om bifall till den af statsutskottet gjorda framställningen med det af mig föreslagna tillägget.

Stat för navigationsskolorna i riket. (Forts.)

Herr statsrådet friherre von Otter: Då utskottet afslagit Kongl. Maj:ts framställning beträffande indragning af navigationsskolan i Strömstad, ber jag få yttra några ord angående orsaken, hvarför denna framställning aflåtits. Af statsrådsprotokollet framgår redan, att den kommission, som haft i uppdrag att revidera reglementet angående undervisningen i navigationsskolorna, föreslagit, att så väl skolorna i Karlshamn och Vestervik som i Strömstad skulle indragas. Från Karlshamn och Vestervik inkommo emellertid framställningar om dervarande skolors bibehållande, grundade på så goda skäl, att jag ansåg mig böra tillstyrka Kongl. Maj:t att bibehålla dessa. Någon sådan framställning inkom dock icke från Strömstad, och jag har mig till och med bekant, att redan för omkring ett år sedan skolstyrelsen derstädes förklarade sig icke hafva något emot, att skolan indrages. Då det nu blifvit visadt, att befolkningen på vestkusten har gagn af densamma, och då stadsfullmägtige i Strömstad förklarat, att de fortfarande ville upplåta fri lokal, samt de reformer, som voro afsedda, det oaktadt komme att genomföras, har jag för min del ingenting mot, att Strömstads navigationsskola bibehålles.

Herr Sundberg: Sedan underrättelse nu ingått derom, att Andra Kammaren för sin del redan afgjort denna fråga och afgjort den så, att det senare momentet af de båda, som äro upptagna under c), afslagits, förfaller skälet till mitt yrkande om återremiss, och förvandlar jag nu detsamma till yrkande af bifall till hvad utskottet föreslagit.

Efter härmed slutad öfverläggning yttrade herr grefven och talmannen, att i afseende på ifrågavarande moment yrkats, dels att utskottets hemställan skulle bifallas, dels ock, af friherre *Leijonhufvud, Broder Abraham,* att samma hemställan skulle bifallas med den ändring, att vid den af utskottet föreslagna stat för navigationsskolorna i riket tillades följande bestämmelser, som införts i Kongl. Maj:ts förslag till stat för navigationsskolorna:

"*Anmärkningar.*

1:o) För föreståndare och lärare i navigationsafdelningen kan lönen efter fem år höjas med 500 kronor för den förra och 250 kronor för den senare, samt efter 10 år ytterligare höjas med 500 kronor för föreståndaren och med 250 kronor för läraren.

Tiden för tillträde af ålderstillägg räknas från och med kalenderåret näst efter det, under hvilket den stadgade tjenståldern blifvit uppnådd.

2:o) Beträffande lärares rätt till åtnjutande af de i staten uppförda löneförmåner gälla enahanda vilkor, som i sådant afseende finnas föreskrifna för föreståndare.

3:o) Utöfver det dem tillkommande arfvode enligt stat skola de,

som vid 1891 års ingång äro extra lärare i ångmaskinlära i navigationsafdelningen vid navigationsskolorna i Stockholm, Göteborg, Visby och Karlshamn, så länge de i denna lärarebefattning qvarstå, hvardera åtnjuta fyllnad i nu utgående arfvodesbelopp med 300 kronor om året af anslaget till extra lärarekrafter."

Sedermera gjordes propositioner enligt dessa båda yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till friherre Leijonhufvuds förslag vara med öfvervägande ja besvarad.

10 och 11 punkterna.

Hvad utskottet hemstält bifölls.

12 punkten.

Mom. a).

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert.

Herr statsrådet friherre von Otter: Då jag nu begärt ordet, sker det ej för att på något sätt söka vinna ändring i utskottets hemställan, utan egentligen för att bemöta herr Mankells motion angående sjöförsvarets materiel. Det är visserligen sant, att ingen röst höjt sig inom utskottet för bifall till ifrågavarande motion, åtminstone så vidt jag kan döma af utskottets utlåtande, och icke heller tror jag, att herr Mankells åsigter i fråga om sjöförsvaret väga särdeles tungt gent emot samtlige fackmäns motsatta åsigter i detta hänseende. Från denna synpunkt kunna de således lemnas helt och hållet åt sitt värde, men då herr Mankell för hvarje riksdag återkommer med sina förslag angående sjöförsvaret och hans påståenden, år efter år blifva allt djerfvare och djerfvare, skulle det kunna hända att, om de lemnas utan motsägelse, de till slut vunne tilltro. Jag skulle gerna hafva velat afvakta de anmärkningar i öfrigt, som möjligen göras mot pansarbåten, men då denna fråga nu äfven förekommer till behandling i Andra Kammaren, har jag genast begärt ordet för att bemöta herr Mankells argument.

Jag ber då att få börja med hans påstående, att de snabbaste af de små pansarbåtarne, hvilka han förordar, "gjorde en fart af 14 knop". Då jag först läste detta, trodde jag, att det var ett tryck- eller skriffel, men då jag icke, såsom det bort ske när det gäller så vigtiga frågor, sett uppgiften rättad, har jag undrat huruvida motionären verkligen sjelf trott eller tror på denna sin uppgift. Den, som har det minsta reda på hvad som behöfves för att uppbringa ett fartygs hastighet från 8 till 14 knop, inser väl, att det endast går genom mångdubbelt större maskinkraft och med mångdubbelt större kostnad. Enligt uppgifter, som mig lemnats, skulle det erfordras 43 gånger så stor maskinkraft som den nuvarande för att drifva fram ett skrof af den form och storlek, som dessa mindre pansarbåtar af 1872 hafva, till en fart af 14 knop. En så kraftig maskin skulle dessutom icke få rum inom en båt af denna storlek, och en dylik

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

skulle vidare ej kunna sättas i sådan fart, emedan sjön skulle drifvas upp så högt framför bogen, att den komme att gå rätt öfver däcket och in i tornet. Så förhåller det sig med den saken.

En annan sak, som jag fäst mig vid, är att herr Mankell i slutet af sid. 2 i sin motion och början å sid. 3 påbördat mig att hafva i statsrådsprotokollen vid 1886 och 1887 årens riksdag anfört en hel mängd storverk, som pansarbåtar af Sveas cert i händelse af krig skulle kunna uträtta; jag får dock säga, att icke ett ord af dessa hans påståenden är sant, hvarom man lätt kan öfvertyga sig genom att läsa de af motionären påpekade statsrådsprotokollen. Dessutom vederlägger herr Mankell sjelf dessa, så att härför behöfves icke något vidlyftigt ordande af mig. Sedan han talat om dessa storverk, fortsätter han nemligen: "i början tilltalades det svenska kämpalynnet så lifligt af detta sjöförsvarets hjeltemodiga uppträdande, att 1883 års Riksdag beviljade anslag till byggande af en sådan 'båt' på prof." Huru förutseende Riksdagen än må vara, så är det likväl föga sannolikt, att den år 1883 anvisat medel till byggande af en pansarbåt på grund af anföranden, som af chefen för sjöförsvarsdepartementet enligt herr Mankells egen uppgift afgåfvos åren 1886 och 1887, eller 3 à 4 år senare. Vidare säger han: "men vid mognare eftertanke yppades så stora betänkligheter mot det nya och dyrbara systemet, att man först efter tvenne fåfänga försök på de gemensamma voteringarnas knaggliga väg vid 1887 års riksdag lyckades utverka anslag till den andra båten." Det är visserligen sant, att herr Mankell sjelf framkommit med betänkligheter af olika slag, men för öfrigt har jag icke i riksdagen hört invändningar göras eller af diskussionsprotokollen inhemtat, att någon yttrat betänkligheter i afseende på systemet. — Vid 1881 års riksdag anfördes såsom skäl för afslag å den då begärda pansarbåten, att sjöförsvarskomitén då ännu icke afgifvit sitt betänkande, och detta var ju ett skäl, och år 1886, då den andra pansarbåten begärdes, afslogs den, emedan Svea då ännu icke var pröfvad, hvilket ju också må kunna anses såsom ett skäl; men sedan Svea år 1887 blifvit pröfvad och enligt statsutskottets yttrande icke blott motsvarat förväntningarna utan vida öfverträffat dem, bifölls ytterligare en pansarbåt. Några andra betänkligheter än herr Mankells har jag således ej kunnat finna. För att nu rigtigt visa, huru omöjlig och olämplig Svea är, inbjuder herr Mankell den som har lust att genomläsa hans anföranden vid 1886 och 1887 årens riksdagar. Jag har också antagit inbjudningen, men har der icke kunnat finna något, som ej blifvit återupprepadt i den nu förevarande motionen; jag tror derför, att det är tillräckligt, om jag håller mig till denna och de deri anförda betänkligheterna, som jag nu skall bedja att i hast få bemöta.

Motionären påstår, att "så stora och dyrbara båtarne af Sveas cert nu äro i förhållande till våra tillgångar, äro de likvisst alldeles för små att upptaga något slags strid på öppna sjön med de oerhörda pansarkolosser med 5, 10 ja 15 tusen tons deplacement, som finnas i alla större mariner och hvilka kosta 10, 15 à 20 millioner. Men icke nog härmed, utan de äro äfven, såsom nyss antyddes, för litet snabb-

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

gående att kunna hoppas undkomma fiendens krigsfartyg och att sålunda genom flykten rädda sig från förstörelsen. Äfven om detta lyckas, så befinnas de å andra sidan vara alldeles för stora, djupgående och tröga att med lätthet kunna röra sig i de trängre eller grundare farvatten, som skola lemna dem skydd mot fiendens förföljelse och derstädes å nyo upptaga striden. Af samma skäl kunna de ej heller på dylika farvatten påräknas för arméns understöd närmast stränderna. De synas mig derför ur alla synpunkter olämpliga för den uppgift, svenska krigs- och stridsfartyg kunna tänkas böra fylla.“

Hvad nu först beträffar, att Svea skulle vara för liten för att upptaga striden med ett större pansarfartyg, så vill jag bestämdt bestrida detta; jag ser icke något skäl, hvarför det icke skulle vara möjligt. Vid strid på afstånd, beror utgången uteslutande på artilleriets beskaffenhet, huru det skötes samt på pansarets tjocklek å de respektive fartygen, men då nu Sveas kanoner skjuta igenom allt pansar som finnes i Östersjön, ser jag icke, hvarför hon icke skulle kunna upptaga strid med de största der befintliga fartyg. Det vore ju det samma som att påstå, att en liten karl icke skulle kunna upptaga striden med en jette, då båda äro försedda med lika goda skjutvapen. Om äfven den stora kolossen har tjockare hud, så betyder detta icke något för den lille, endast hans projektiler gå igenom densamma. Den lille har dessutom fördelen af en större skottafla. Herr Mankell säger vidare, att Svea är för stor och trög för att kunna manövreras i våra skärgårdar, men om jag icke misstager mig, var han med vid det tillfälle, då Riksdagens ledamöter gjorde utfärden ombord på Svea, och hade han då med någon uppmärksamhet följt manövern, så skulle han hafva funnit, att Svea kunde vända på stället, och något bättre bevis för lättmanöverlighet kan jag för min del icke tänka mig. Vidare säges, att dessa fartyg visserligen kunna gå fram i kända och väl utprickade farvatten, men så fort de komma inom *okända* farvatten törna de på grund. Det är nog sant, att risken är stor i okända farvatten, men det är något som gäller för alla fartyg och äfven för den af herr Mankell föreslagna pansarbåten, ty det finnes 9 fots grund lika väl som 16 fots, och jag får dessutom upplysa, att numera behöfva vi icke gå i okända farvatten. Farleder hafva nemligen till 24 fots djup genom utsatta kummel m. m. blifvit utmärkta samt hemliga kartor utarbetade i sådan utsträckning, att vi nu med fartyg af Sveas djupgående kunna hvar som helst ifrån sjön leta oss in till det inre af skärgården, och der leta oss fram vidare i farleder, som icke ens lotsarne känna. Såsom bevis på, hurudana dessa farvatten äro beskaffade och huru svårt det är att utan säker kännedom derom taga sig fram, vill jag nämna, att då under förliden sommar en af våra monitorer obehindradt framgick i en af de på nämnda sätt utmärkta linierna, inträffade det, att en liten ångslup omkring 50 fot åt sidan från linien törnade på grund. Så fort man icke håller sig inom linien riskerar man således att stöta på. Det torde derför icke vara rådligt för främmande fartyg att der söka sig fram.

Hvad åter farten beträffar, så tror jag att Svea har ganska till-

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

fredsställande fart. Motionären anser den vara för ringa, såsom det tyckes hufvudsakligen ur den synpunkten, att fartyget må kunna fly, men dertill är den egentligen icke afsedd, det kan jag försäkra. Men om det behöfves kan den det också, ty det finnes i Östersjön icke mer än 3 pansarfartyg, som möjligen kunna följa detsamma; nemligen den danska pansarbåten Ivar Huitfeldt och två ryska pansarfartyg, som uppgifvas kunna uppnå en hastighet af 16 à 17 knop. Inom tyska pansarflottan finnes intet fartyg, som uppnår en hastighet af mer än 14 knop. Italien eger 4 stora fartyg, som uppgifvas till 18 knops fart, och England 5, som uppgifvas göra 16 eller 17 knop, men dem hoppas jag vi icke komma i delo med. Nu är dock den nominella farten icke rigtigt densamma som den verkliga, hvilket redan framgår af herr Mankells uppgift om en fart af 14 knop hos de små pansarbåtarne, hvilken fart likväl, såsom jag nyss visat, måst reduceras till endast $7^1/_2$, och sådant är äfven förhållandet med många af de utländska flottornas fartyg, ehuru icke i sådan skala. Vi hafva sett både tyska och franska tidskrifter klaga öfver detta förhållande. Den nominella hastigheten säges det är den, som konstruktören tänkt sig vilja gifva fartyget, men denna fart uppnås endast sällan vid profresan, och om det då sker, så är det vanligen den enda gången. Man har äfven sett, att, vid anbefalda forceringar med så väl engelska som franska nominella 16- à 17-knopare, de till en början och för en stund hållit 14 knop, men derefter sackat mer och mer ända ned till 10. Här ligger nära till hands att antaga, att likartadt förhållande skulle ega rum med Svea, men för min del tror jag det icke; hittills har det äfven visat sig icke vara fallet, och skäl finnas för antagandet att det fortfarande kommer att så förblifva, och detta har äfven sina goda skäl. Först och främst tror jag, att Svea är mycket omsorgsfullare byggd än hvad i allmänhet är fallet med utlandets pansarfartyg, som byggas i dussintal. Ett annat skäl är, att stormagternas fartyg oftast ligga flera år i sjön utan att dockas, hvarigenom de blifva fulla med snäckor, gräs och orenlighet i bottnen. Svea deremot dockas hvarje år och gör vanligen aldrig mer än två månaders sommarexpedition, så att den ej hinner blifva oren i bottnen. En annan vigtig omständighet är den, att det i utlandet ofta är svårt att erhålla goda eldare till deras flera hundra fartyg, medan sådant hos oss går mycket bra, då det endast är fråga om ett eller par fartyg.

Slutligen anser herr Mankell, att våra pansarfartyg, "långt från att bidraga till neutralitetens upprätthållande, snarare kunna locka oss till dess brytande". Jag har för min del en motsatt åsigt. Jag tror nemligen, att vår flottas hufvudsakliga uppgift blifver att skydda vår neutralitet under ett eventuelt krig mellan främmande magter. Hafva vi då hunnit skaffa oss endast ett halft dussin pansarbåtar samt ett motsvarande lämpligt antal minbåtar och öfrig behöflig materiel, så är jag fullkomligt öfvertygad, att hvardera af de krigförande magterna skall betänka sig tvenne gånger, innan den besluter sig för att kränka vår neutralitet och derigenom riskera att få äfven oss till fiende; men att deremot, om vi icke hafva något att försvara oss med, ingen skall respektera vår neutralitet, det är mycket säkert. Då kunde det gå

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

med oss som med den försvarslöse i allmänhet; den starkare toge hand om oss, emedan vi ej ansågos värda vår sjelfständighet och frihet. Det kunde hända, såsom en erkändt stor statsman yttrade angående trippelalliansen: "Det finnes en källa till fara, hvilken är kanske mindre aflägsen än någon stormagts öfvervälde öfver de andra. Det är någonting mer än möjligt att tänka sig ett nesligt aftal mellan två eller flera af dem, att bilägga sina tvistigheter genom plundring eller införlifvande med sig af mindre stater."

Såsom sagdt, jag tror att ju flera pansarbåtar desto bättre, och om vi skaffa oss ett så stort antal, som med våra tillgångar är förenligt, anser jag att vi skulle hafva ett ganska tillfredsställande sjöförsvar. Jag tillägger, att i afseende på neutralitetens bibehållande det ej vore tillräckligt att hafva dessa små båtar, som visserligen skulle kunna göra nytta i Stockholms inre skärgård, men icke kunna göra någon tjenst vid försvaret af hela vår långsträckta kust i öfrigt, alldenstund de icke kunna utan risk förflyttas utom skärgården.

Jag vill nu ej längre uppehålla kammaren med denna sak, utan hemställer om bifall till utskottets förslag.

Herr Mankell: Det är sannerligen i hög grad nedslående och tröstlöst att gång på gång nödgas uppträda i minoriteten mot öfvermagten och med utsigt till säkra och ständiga nederlag. För att underkasta sig alla dermed förenade obehag, måste man verkligen hafva en mycket kraftig och robust öfvertygelse. Men som jag i denna fråga har en sådan öfvertygelse, anser jag mig skyldig att ännu en gång varna för fortsättandet på den väg i afseende på utvecklingen af sjöförsvarets materiel, som man beträdt genom de stora pansarbåtarnes byggande. Antagligen blifver det sista gången, jag härstädes yttrar mig i denna fråga, och jag hoppas derför att icke vidare med densamma behöfva besvära kammaren.

Jag har i min motion nogsamt framlagt skälen, hvarför jag anser, att något vidare byggande af stora pansarbåtar icke bör ifrågakomma. Jag har derstädes erinrat, huruledes flottan 1866 delades i tvenne afdelningar, af hvilka den ena skulle biträda krigshären vid landets försvar, då deremot den andra borde användas till det yttre sjöförsvaret. Jag har vidare erinrat om, huruledes båda afdelningarna år 1873 sammanslogos, emedan man ansåg, att ingen annan rol kunde ifrågakomma för flottan, än såsom understöd för landtförsvaret, och att den således i ordets verkliga bemärkelse borde blifva en kustflotta. Dervid har jag ådagalagt, huru som nämnda år så till vida blef ett bemärkelseår för flottan att man efter detsamma kunna skönja en allt starkare dragning åt hafvet, och huruledes densamma sedermera första gången uppenbarade sig genom det 1876 framlagda förslaget till de anfallspansarfartyg, som kallades rammar och som skulle kosta 4 millioner kronor stycket, äfvensom huruledes detsamma blef af Riksdagen afslaget. Slutligen har jag erinrat, huru som man detta oaktadt år 1883 lyckades få anslag till en första större pansarbåt och 1886 till en annan dylik, ehuru — om jag icke missminner mig — först efter två föregående fåfänga försök dertill.

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

Vidare tror jag mig hafva ådagalagt, att dessa fartygs uppgift verkligen *är* att strida på öppna hafvet och att blifva sjögående — att deras rol skulle blifva att anfalla den fiendtliga flottan och genombryta densamma samt förstöra den transportflotta, på hvilken den fiendtliga armén hitfördes, äfvensom, om detta icke lyckades, att anfalla den fiendtliga flottan *under* landstigningen, och slutligen, om icke heller detta lyckades, att anfalla den *efter* landstigningen för att afbryta kommunikationerna med moderlandet. Således är det verkligen fråga om att strida på öppna hafvet och att gå anfallsvis till väga. Och skulle något tvifvel i det fallet återstå, så har statsutskottet dragit försorg om att så icke må vara förhållandet genom att såsom stöd för sitt tillstyrkande citera sjöförsvarskomiténs 1882 afgifna betänkande i denna punkt. Den lyder sålunda: "de måste vara sådana, att de kunna deltaga i försvaret af våra öar, Gotland och Öland, att de kunna utföra den väpnade rekognoscörens rol, att de, när tillfälle dertill yppar sig, kunna angripa fiendens landstigningsflotta, vare sig under vägen eller i det för honom må hända farligaste ögonblicket, vid sjelfva landstigningstillfället, och slutligen böra de från de många utfallspunkter, våra skärgårdar och exempelvis sundet emellan fastlandet och Öland erbjuda, kunna oförväntadt frambryta, störande och försvårande fiendens nödvändiga förbindelser med eget land".

Det är således verkligen fråga om *anfallsoperationer* mot en sannolikt fem- till tiodubbelt öfverlägsen fiendtlig flotta. Men är så förhållandet, har jag ansett pansarbåtarne vara både för *få* till antalet och för *små* att upptaga striden med nutidens stora pansarkolosser; och skulle de tillbakadrifvas, äro de icke tillräckligt *snabbgående* att hinna fly undan. Det är min lifliga öfvertygelse, att vår lilla flotta genom ett dylikt användande riskerar att förstöras; och om man af fruktan härför icke vågar skicka ut henne vid krigets början, är det troligt, att hon blifver blokerad i våra hamnar. Det är just den stora fara för framtiden, jag velat afböja, hvilken ligger i krigsstyrelsens föreställning, att vår lilla pansarflotta antingen skall utskickas vid krigets början för att strida mot fiendens ofantliga öfvermagt, eller också, om detta icke sker, utsättas för att blifva innestängd i våra hamnar, hvilket lika säkert skulle blifva fallet med oss som med Rysslands flotta åren 1853, 1854 och 1855 eller med Tysklands år 1870. Hvilketdera alternativet än inträffar, komma alla förväntningar, som nationen haft på flottan, att gäckas, hvilket måste verka i hög grad nedslående.

Skulle det äfven lyckas dessa pansarfartyg att inkomma i våra skärgårdar, för att deltaga i det enda sjöförsvar, jag anser möjligt, har jag påstått, att, om de visserligen derstädes icke äro odugliga, de dock äro i hög grad *olämpliga*. De äro olämpliga, emedan de äro för stora och djupgående för dessa farvatten, för tröga att röra sig och för svåra att sköta. Men icke nog dermed, de äro äfven alldeles för dyrbara i förhållande till hvarje grof kanon, som samtidigt kan sättas i elden. Af deras 6 grofva kanoner kunna, så vidt jag vet, icke fler än 2 samtidigt rigtas åt samma håll. Deraf följer, att kost-

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

naden för hvarje sådan kanon kommer att uppgå till en och en half million kronor. Och det är naturligt, att pansarbåtarne skola blifva så dyra, då man af dem tillika fordrar sjögående i den grad, som här är fallet. Det är på grund deraf, som jag tagit mig friheten föreslå byggandet i stället af mindre pansarfartyg, som äro betydligt lättare att sköta, mera grundgående, och som bättre lämpa sig för våra farvatten samt framför allt äro billigare för hvarje kanon, som samtidigt kommer i elden. Jag vågar icke bestämdt säga, men jag tror, att man kan få en kanon för 500,000 kronor och två för en million kronor.

Villigt erkänner jag, att jag begått ett misstag i fråga om de små pansarbåtarne, då jag sagt, att de gjorde 14 knop, medan de i sjelfva verket endast göra 8 knop. Detta misstag är en följd af en uppgift, som jag trott vara rigtig, men som sedan visade sig felaktig, ehuru det då var för sent att rätta den. Men denna omständighet har ej något väsentligt inflytande på sjelfva hufvudfrågan, ty derigenom blifva de små pansarbåtarne ej mindre lämpliga inom sitt område, eller de större mera oanvändbara inom detsamma.

På det högsta beklagar jag, att jag vid affattandet af min motion icke kom att erinra mig de reservationer, som mot certkomiténs 1880 afgifna betänkande gjordes af tvenne fackmän, och hvilka reservationer till största delen bekräfta mina betänkligheter i afseende på de stora pansarbåtarnes duglighet inom skärgården och behofvet i följd deraf af mindre båtar. Jag tror mig icke gå grannlagenheten för nära, då jag nämner, att den ena reservationen var afgifven af kommendörkaptenen C. G. Lindmark, den andra af herr F. Facks. Till stöd för min åsigt ber jag att få uppläsa några korta bitar till en början ur herr Lindmarks reservation. Han säger på ett ställe: "enär jag finner en lucka i komitébetänkandet derutinnan, att icke en mindre pansarbåtstyp, mer specielt afsedd till fyllande af uppgiften *att utestänga fiendtliga flottor från rikets vigtigaste hamnar,* blifvit föreslagen, skulle det må hända i mångas tanke kunnat vara nog för mig att endast helt kort anföra denna min särskilda mening; men då hela den bevisföring, som i komiténs utlåtande förekommer till stöd för att en sådan pansarbåt af mindre dimensioner, är såväl i ekonomiskt som militäriskt hänseende förkastlig, icke af mig kan erkännas som rigtig; enär uteslutandet af denna mindre pansarbåtstyp tvungit komiterade att ställa allt för många fordringar på pansarbåten A, hvarigenom hans egentliga verksamhet, enligt mitt förmenande, skulle komma att förryckas, har jag ansett mig skyldig att till en kort granskning upptaga några af komiterades förutsättningar." Vidare säger han: "till sådant hamnförsvar är nu äfven pansarbåten A afsedd af komiterade. Skola nu sådana pansarbåtar redan vid krigets början afdelas till försvaret af våra vigtigaste hamnar, så blifva dessa relativt kraftiga fartyg dragna från sina egentliga operationsområden, hafsbandet och öppna sjön, och tvungna att öfvertaga en rol, som billigare och bättre kunde fyllas af mindre pansarbåtar." Dessutom säger han: "vidare tror jag mig, i motsats mot komiterade, kunna förutsätta, att ett så pass stort fartyg som pansarbåten A mindre väl lämpar sig för hamn- och positions-

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

försvar, enär han, på grund af sina dimensioner, utestänges från vissa delar af terrängen omkring positioner, hvilka kunna hafva synnerligt värde för försvaret af densamma. Exempelvis vill jag endast nämna ställningen omkring Vaxholm—Oscar—Fredriksborg — en ställning, som väl i alla händelser måste anses hafva stor strategisk vigt — der denna pansarbåt urståndsättes att uppträda på den, loppet till Oscar—Fredriksborg flankerande terrängen emellan Pukholmen och Skarpö sund, och der samma fartyg säkerligen skulle finna mycken svårighet att manövrera i det trånga farvattnet omkring Bullerholmen. Kommer dertill att man, der man på grund af stridsläget skulle anse sig böra uppträda med endast *en* pansarbrytande kanon, men pansarbåten A alltid måste föra 2 sådana kanoner i elden; att denna pansarbåt i saknad af för-roder, vid många tillfällen under strid har svårare att manövrera inom en trängre skärgårdsterräng, der en mindre, med sådant roder försedd pansarbåt ledigare skulle röra sig; att pansarbåten, under reträtt genom en skärgårdsled, der större girar förbjuda sig sjelfva, skulle sakna annat eldförsvar än det, som kunde lemnas af de på däcket stående oskyddade kanonerna, hvilka synnerligen lätt kunna demonteras, medan en med för-roder försedd, af minbåtar sekunderad mindre pansarbåt under backning skulle kunna hålla fienden under elden af sin pansarbrytande och skyddade kanon, så synes mig giltigheten af komiterades antagande med skäl kunna ifrågasättas.“ Slutligen säger han: “i alla händelser vill det synas mig, som att man, genom vidtagandet af här ofvan påpekade reduktioner i pansartjockleken för en mindre pansarbåt, med deraf följande förminskning i deplacement- och maskinkraft, skulle kunna åstadkomma en för sin uppgift fullt effektiv pansarbåt, som, bättre än den större pansarbåten, skulle lämpa sig för hamnförsvar, för en summa icke obetydligt understigande en million kronor; och att man således skulle kunna hysa förhoppning om att för samma summa, som den större pansarbåten kostade, kunna anskaffa i det närmaste 3 mindre sådana, som väl fylde sin plats i sjöförsvarets andra linie. Denna förhoppning synes mig, i brist på tillförlitliga beräkningar, vara så mycket mindre öfverdrifven, som våra nuvarande större pansarbåtar kunnat anskaffas för en summa af 350 tusen kronor per styck, och hvilka, enligt sakkunnig persons inom komitén utlåtande, genom en påbyggnad af tunn plåt skulle kunna göras nog sjödugliga, för att i vackert väder kunna förflyttas längs Sveriges kuster.“

Herr Facks säger i sin reservation: “det kan icke bestridas, att den föreslagna pansarbåten A, hvars längd är 232 fot, bredd 50 fot och djupgående 16 fot, endast i mycket inskränkt mån kan begagna omtalade inomskärsleder. Och häraf följer, att huru kraftigt och stridsdugligt fartyget än må vara för främjande af de förstnämnda ändamålen, dess förmåga att utföra den uppgift, hvartill det säkerligen förr eller senare blifver ytterst hänvisadt, nemligen hamn- och skärgårdsförsvaret, är genom dess storlek i hög grad hämmad.“

Jag vågar antaga, att, när jag har desse komitémedlemmars och fackmäns uttalanden att stödja mig vid, dock icke ringa skäl finnes

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

för min åsigt, att stora pansarbåtar icke äro lämpliga för vårt verkliga kustförsvar, och att vi i stället borde bygga mindre sådana.

Derjemte ber jag att få nämna, att jag helt nyss i en engelsk tidskrift sett den frågan uppställas, hvarför man egentligen frångått monitorerna. Denna modell visade sig under det nordamerikanska inbördes kriget lämplig vid blokader på öppna hafvet af sydstaternas hamnar. De olägenheter, som vidhäftade de första monitorerna, afhjelptes sedermera, när nya byggdes; och, om jag icke missminner mig, var det en eller två af dessa nya monitorer, som seglade Amerika rundt kring Kap Horn och sålunda ådagalade sin sjöduglighet.

Vidare kan man uppställa den frågan: om dessa stora pansarbåtar äro så nödvändiga i Sverige, hvarför har man ej äfven föreslagit dem i Norge? Ty, så vidt jag känner, har man derstädes icke gjort detta, utan nöjt sig med monitorer och minbåtar.

Med anledning deraf att man sökt göra troligt, att stora pansarbåtar skulle vara behöfliga för upprätthållande af vår neutralitet, har jag tagit mig friheten undersöka beskaffenheten af den neutralitet, som år 1853 af Konung Oscar I ifrågasattes och erkändes, och hvilken särskildt med afseende på sjöförsvaret inskränktes till försvaret af de förnämsta sjöfästningarna och af inloppen till de förnämsta hamnarne, således till en uppgift, som just liknar den, hvilken jag för min del anser vara den enda rigtiga och naturliga för en kustflotta. Men för upprätthållande af en sådan neutralitet äro de sjögående pansarfartygen ingalunda behöfliga; och skulle de försöka att med våld skydda våra handelsfartyg mot de stridande fiendtliga flottorna, blefve de säkerligen förstörda.

De skäl, statsutskottet anfört till förmån för den ifrågavarande fartygstypen, måste anses såsom särdeles knapphändiga. Egentligen har utskottet blott anfört, att man redan haft en sådan *praktisk erfarenhet* af de stora pansarbåtarne, att de nu böra kunna anses fullt lämpliga. Den enda praktiska erfarenhet, som duger i afseende på krigsfartyg, är den, som vinnes under ett sjökrig. Den erfarenhet, som erhålles under fred, måste alltid blifva mer eller mindre otillräcklig. Någon annan erfarenhet känner jag dessutom icke till, än att dessa pansarbåtar kunna gå i väl utprickade farleder och läggas i utsedda positioner, såsom stöd för minbåtar, hvilka under öfningarna kringsvärma dem. Deremot tyckes utskottet fästa synnerlig vigt vid det heliga tretalet. Det samma säger nemligen på ett ställe: "utskottet har i främsta rummet funnit af nöden att erhålla det tretal större sjögående pansarbåtar af Sveas cert, hvilket skulle komma att bilda den taktiska enhet, man ansett för våra förhållanden lämplig." För min del har jag aldrig kunnat förstå, hvari tretalets betydelse skulle ligga, om icke möjligen i att skaffa befäl för en amiral. Men för öfrigt kan jag icke finna något skäl, hvarför just tre båtar skulle vara bättre än två eller fyra eller hvilket annat antal som helst. Tretalets *taktiska enhet* synes derför vara ett skäl, som blifvit tillgripet i brist på bättre.

Genom hvad jag nu yttrat tror jag mig hafva vederlagt, hvad herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet behagat anföra,

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

äfvensom visat, att de betänkligheter, som jag hyser mot dessa båtar, verkligen äro grundade och omfattas icke endast af mig, utan äfven af de fackmän, som haft tillfälle att sitta i sjöförsvarskomitéer.

Innan jag slutar, ber jag att få beröra ett ämne, som med den föreliggande frågan har sammanhang. Här har på senare tider återigen hörts ropet: "vi skola hafva ett starkare både sjö- och landtförsvar." Ingen skulle vara gladare än jag, om sådant läte sig göra. Men hvar och en, som känner våra små tillgångar, finner säkerligen orimligheten häraf. Såsom jag flera gånger haft tillfälle att anmärka, skulle genom ett dylikt sträfvande våra inskränkta resurser på ett betänkligt sätt splittras och vi aldrig lyckas, hvarken i det ena eller andra. Särskildt blir detta fallet, om vi vilja anskaffa en sjögående flotta, hvars dryga kostnader ej i ringaste mån motsvarades af den lilla nytta, vi kunna hafva af densamma.

I sammanhang härmed har jag äfven tagit mig friheten anställa en jemförelse med hvad man för samma summa, som skulle erfordras till anskaffande af sjögående pansarfartyg, skulle kunna vinna för landtförsvaret. För kostnaden af en enda pansarbåt skulle man sannolikt kunna spärra inloppet till Göteborg och skydda denna stad för anfall från sjösidan. Och för kostnaden af en annan pansarbåt skulle man förmodligen kunna befästa Stockholm åt landsidan till skydd mot öfverrumpling af en hastigt landstigen fiende. — Nu hemställer jag till eder, mine herrar, om det ligger den ringaste jemförelse i verkan för försvaret af medlens användande. Jag vågar derför tro, att ni måste medgifva, det jag icke lättsinnigt framkommit med mina anmärkningar mot anskaffandet af de stora pansarbåtarne och till förmån för byggande af mindre sådana, utan att jag derför haft goda och kraftiga skäl.

För tillfället ser jag mig dock icke kunna göra annat yrkande än det, som innehålles i de sju reservanternas från Andra Kammaren framställning om afslag på Kongl. Maj:ts proposition angående byggande af en 3:dje pansarbåt.

Friherre Leijonhufvud, Broder Abraham: Jag vill börja med att säga, att det i herr Mankells långa anförande visserligen var ett och annat, hvari jag kan instämma, men att jag i det stora hela anser, att han går i en felaktig rigtning; och i hans motion är det mycket, som alldeles bestämdt är origtigt. Jag vill först påminna derom, att han går ut från det antagandet, att det vore meningen att göra Sverige till en verklig sjömagt. Vore det fråga om några sådana storflottsidéer, så skulle jag alldeles bestämdt rösta deremot, men jag har icke funnit och kan icke finna något sådant. Han anför såsom skäl till detta antagande, att ifrågavarande fartyg benämnas "större pansarbåtar". Jag vill gerna medgifva, att benämningen "*båtar*" är oegentlig. Han säger vidare, att pansarbåtarne äro afsedda att intaga samma plats, som fordom tillkom linieskeppen. Linieskeppen voro verkliga sjögående krigsskepp, uteslutande afsedda att röra sig på öppna hafvet, äfven såsom anfallsskepp, då deremot dessa pansarbåtars första uppgift är att försvara kusten. Men om de derjemte

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

besitta egenskaper, som göra dem användbara på öppna hafvet och att derstädes tillfoga fienden skada, ser jag deruti ingen olägenhet, tvärtom. De äro stora nog att gå längs svenska kusten och intaga sin plats, der de kunna behöfvas, men de äro icke stora nog att i öppna sjön intaga slagordning mot en rangerad fiendtlig flotta så, som de forna linieskeppen gjorde.

Statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet har redan anmärkt, att herr Mankells åberopande af statsrådsprotokollen för åren 1886 och 1887 såsom stöd för den uppfattningen han tillägger den nuvarande krigsstyrelsen ej är berättigadt, men jag vill i alla fall anföra några rader ur dessa statsrådsprotokoll för att närmare bevisa det oberättigade i herr Mankells slutledning. Uti 1886 års statsrådsprotokoll heter det sid. 20—21. "Resultatet af alla öfningarne kunna sålunda sammanfattas: minbåtar med sjelfgående minor äfvensom stångminbåtar synas under närvarande tid vara ett af de stridsvapen, som har största användning och ett högt stridsvärde, samt erbjuda ofantliga resurser för *försvaret vid kust och skärgård*, förutsatt att de stödjas af kraftiga med artilleri beväpnade fartyg och äfven begagna *det stöd terrängen i skärgården* kan erbjuda." Under öfningarna och företrädesvis vid den simulacre, hvarmed de afslutades, gjorda iakttagelser hafva stärkt den åsigt, som af flertalet fackmän hyses, att sjögående pansarbåtar af måttliga dimensioner och beväpnade med kraftigt artilleri samt med ett stort antal snabbeldskanoner, äro jemte minbåtar de vapen, hvaraf vårt *kustförsvar* för närvarande har det största behof, och att *hvardera vapnets utveckling till sitt rätta stridsvärde är beroende af att det uppträder i samband med det andra*" således i vatten der våra små minbåtar kunna agera, d. v. s. *invid kusterna*, ej på öppna hafvet!

I afseende på ramning säges det sid. 24: "För ramning och sänkning af obepansrade fartyg torde pansarbåt af "Sveas" konstruktion och storlek vara tillfyllestgörande. Men för att med fördel kunna ramma stora pansarfartyg utan allt för mycken fara för den rammande anses vida större och starkare fartyg än "Svea" erfordras, hvarjemte den nödvändiga förstärkningen af förskeppet skulle menligt inverka på fartygets sjöduglighet."

Uti 1887 års statsrådsprotokoll sid. 20 heter det: "Påståendet att "Svea" är för liten att hålla öppna sjön är helt och hållet ogrundadt. Detta fartyg kan om så påfordras trotsa verldshafvets stormar lika väl som något annat fartyg och följaktligen äfven i öppen sjö uppfylla sitt ändamål, hvilket *utöfver hennes uppgift i skärgården* endast är att *kunna förflytta sig* till hvilken plats som helst å våra kuster, der hennes närvaro erfordras. Hon är icke heller för stor att navigera i skärgården, der hon på grund af sitt ringa djupgående flyter fram genom de flesta farleder, som kunna ifrågakomma, och kan med tillhjelp af sina tvenne propellrar manövrera i de trängsta farvatten, hvilket liksom sjödugligheten blifvit under de verkstälda profresorna på ett fullt tillfredsställande sätt ådagalagdt."

Häruti finnes ej ett ord, som kan tydas såsom ett begär att återgå till ett stort flottsystem med syfte att "beherska hafvet."

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

Herr Mankell citerade vidare ett yttrande af marinförvaltningen, som icke finnes i statsrådsprotokollet, och detta yttrande är äfven mig fullkomligt obekant.

Jag vill vidare påminna, att våra fartyg, hvad storleken beträffar, visserligen icke äro ämnade att täfla med dessa på 5, 10 och 15 tusen tons, som här omtalats skulle gå i Östersjön, ehuru der, såvidt jag har mig bekant, icke finnes fler än 1 med ett deplacement af 10,000 tons. Något på 15,000 tons finnes icke någonstädes. Jag har åtminstone icke hört omtalas något sådant. I afseende på de uppgifter man allt som oftast finner på den fart, det eller det fartyget säges göra, vill jag vidare nämna hvad jag hört af en ganska skicklig maringeniör, numera aflidne öfverdirektör d'Ailly: Vid sådana uppgifter från England eller Amerika bör man, sade han, först afdraga åtminstone *en* knop, som vid profturen vinnes derigenom att verkstaden använder kol af extra godhet och såsom maskinister och eldare begagnar sina skickligaste varfsmaskinister, hvilka båda omständigheter icke oväsentligt inverka på fartygets hastighet. Vidare räknas vanligen engelska sjömil och derigenom vinna de åter $^1/_6$ mil på hvarje knop. En båt, som sålunda uppgifves hafva en fart af 17 knop, har kanske icke mer än 14. Detta har ock redan chefen för sjöförsvarsdepartementet påvisat.

Beträffande de små pansarbåtarne, så är jag icke någon motståndare till dem. Jag skulle gerna se om vi kunde få sådana, som vore tillräckligt kraftiga och hade en stark kanon, som kunde rigtas oberoende af fartyget. Det är dock ett svårt problem; synnerligast om fartyget är litet.

Herr Mankell uppläste ur certkomiténs betänkande en reservation af tvenne utaf komiténs ledamöter. Jag vill komplettera hans uppgifter i detta afseende. En af reservanterna blef verkligen tagen på orden. Han fick i uppdrag af chefen för sjöförsvarsdepartementet att, med tillhjelp af en konstruktör, lösa denna fråga. Han fick sjelf uppgöra programmet. Detta skedde och ritningar uppgjordes, men fartyget befans odugligt. Problemet var olösligt. Förhållandet är, att om ett fartyg skall förses med pansar, måste det hafva en viss volym, ty bärigheten ökas såsom kuben på dess dimensioner, under det att vattnets motstånd endast växer som qvadraten på samma dimensioner, och skall det hafva stark fart, måste det finnas tillräckligt rum för maskinerna. Ett litet fartyg med någon större fart kan endast åstadkommas genom att göra fartyget af tunn plåt och med en maskin så fin och ömtålig som i en minbåt. Ännu har dock konstruktionen af sjömaskiner ej kommit derhän, att man kan gifva åt ett tungt fartyg af ringa storlek någon starkare fart. Det är endast stora fartyg, med kraftiga maskiner, som kunna uppnå en enorm hastighet och en så stor bärighet som fordras, då det skall bära pansar. Jag ber att i förbigående få nämna, att jag för min del icke låter mina åsigter i detta fall bestämmas hvarken af certkomiténs eller andra komitéers utlåtanden. Jag har haft åtskilligt att anmärka emot dem. Specielt tror jag, att det är oklokt om certkomitén befattar sig med uppgörande och framläggande af planer för sjötaktiken,

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

och äfven i statsrådsprotokollen, der de stundom förekommit, kunna de helst utelemnas. Jag kan icke föreställa mig, att en svensk befälhafvare för en eskader skall slå upp hvarken certkomiténs eller statsrådets protokoll för att se efter huru han skall manövrera sitt fartyg. Man bör nemligen hafva anspråk på honom att ega sjelfständighet och sakkännedom nog för att i hvarje specielt fall kunna bedöma hvad han bör göra, beroende af hvad hans motståndare företager. Det var ett misstag att man år 1876 kom fram med förslaget om rammfartyg. De hafva sedermera icke heller blifvit ifrågasatta. Medelstora fartyg af Sveas cert äro de mest lämpliga. För att ett fartyg skall kunna erhålla pansar, måste det, såsom jag ofvan antydt, hafva en stor bärighet och vara starkt bygdt.

Man har vidare frågat, hvarför man i Norge icke byggt sådana fartyg. Ja, det är en fråga, som bör ställas till norrmännen sjelfva. De hafva just icke byggt någonting alls på många år, hvilket är ett dåligt exempel, som vi icke böra efterfölja. Danmark har deremot byggt ett icke ringa antal fartyg, som till storleken betydligt öfvergå de svenska.

Vidare har motionären sagt, att man fäst en viss betydelse vid *tretalet* och att man hållit detta heligt. Naturligtvis äro 3 fartyg bättre än 2, men 4 äro ännu bättre. Har jag tre pansarfartyg och mister ett — har jag ju alltid 2 qvar — men har jag endast 2 och mister det ena, är förlusten betydligt större. Tre fartyg är mer än 50 procent bättre än 2.

Slutligen yttrade motionären, att dessa 3 millioner vore tillräckliga för att befästa både Göteborg och Stockholm. Derom skall jag icke yttra mig. Jag är naturligtvis intresserad af att kunna försvara dessa inlopp och skulle gerna se, om befästningar dit kunde förläggas, men jag tror dock, att det ena goda icke förskjuter det andra.

Motionären har ock fruktat, att egandet af dessa 3 pansarfartyg skulle vara farligt för vår neutralitet och att det vore bättre om vi stälde oss på den ståndpunkt, som intogs vid Oskar I:s neutralitetsförklaring. Vi kunde då vara fullt lugna. Om jag minnes rätt, var denna neutralitet ganska tvifvelaktig, och hade kriget varat några månader till, så hade vi kommit att aktivt deltaga deruti. Det skulle derför icke förvånat mig, om ryssarne efter detta krig skulle sagt: "I ären opålitliga grannar, förliten eder icke vid ett annat tillfälle på eder neutralitet. Det kan kända att det för ryssland är klokast att genast lägga ramarne på eder och göra eder oskadliga." Jag hoppas dock, att vi numera kommit till en annan insigt om hvad en verklig neutralitet kräfver och äfven på mera förtroendegifvande fot med vår granne. Om ett krig utbryter i Östersjön — och någon säkerhet derför finnes icke — emellan de magter, med hvilka vi hetas stå på vänskaplig fot, så skola emellertid dessa helt säkert icke visa någon särdeles ömhet för vår neutralitet, om dettas egen fördel bjuder någonting annat. Dessutom kan det hända, att vi komma i den ställning, att vi blifva tvungna att säga till A: om ni icke lemnar oss i fred, så nödgas vi gå med B; och till B: om ni hotar oss så måste vi sluta oss till A. Om vi då ej kunna göra oss något gällande, då

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

undrar jag mycket huru det skall komma att gå. Under sådana förhållanden ser jag gerna, att vi få dugliga pansarbåtar, som alltid ingifva mera aktning än en blott och bar förklaring, hvarför jag kan tillstyrka bifall till Kongl. Maj:ts proposition. Det är här fråga om fartyg, som äro erkändt goda och befunnits ovilkorligen behöfliga.

Jag yrkar bifall till Kongl. Maj:ts proposition.

Herr Casparsson: Då jag icke lyckades uppfatta hvad motionären nyss anförde, så mycket mindre som han i sina anföranden förträdesvis brukar vända sig emot referentläktaren, kan jag icke till bemötande upptaga detta anförande, men då jag anser hans motion, bildlikt taladt, vara ämnad att utgöra den pansarbrytande kanon, som skall nedgöra den af Kongl. Maj:t föreslagna pansarbåten, skall jag något närmare analysera halten af den för ändamålet använda krutsatsen. Herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet har visserligen redan bemött motionen, men jag tror dock, att en efterskörd kan vara att göra.

Motionären börjar med en historisk betraktelse. Han säger: »efter långvariga strider kom man under Carl XIV:s regering slutligen till insigt af omöjligheten för Sverige att underhålla en flotta, som ens aflägset kunde hoppas beherska de riket omgifvande hafven". De "riket omgifvande hafven" äro Nordsjön och Östersjön. Och således var det först under Carl XV:s regering, man kom till insigt af omöjligheten för Sveriges flotta att beherska Nordsjön och Östersjön. Det är en skön historia!

Det var "öfvertygelsen härom, som föranledde till flottans delande år 1866 enligt B. v. Platens system i tvenne olika vapen". Men "redan före nämnde konungs död utbildade sig emellertid den åsigten att, då det yttre sjöförsvaret vore för svagt att fylla någon annan rol än biträdandet af landtförsvaret, flottans olika delar åter måste förenas för att gemensamt ombesörja *kustförsvaret*. I följd deraf försiggick äfven skärgårdsartilleriets och det s. k. yttre sjöförsvarets återförening år 1873". Detta är fullt rigtigt. Men "snart började man emellertid varsna, hvad med denna åtgärd egentligen åsyftats". Men hvem var det, som åsyftade denna åtgärd? Jo, det var Riksdagen sjelf. Det var Riksdagen, som år 1871 på grund af den s. k. Palanderska motionen, begärde denna återförening. "I stället för att fortfarande utveckla materielen i öfverensstämmelse med det Platenska systemet, upphörde i medlet af 1870-talet nybyggnaden af monitorer och mindre pansarbåtar, sedan man fått färdiga 4 af det förra slaget och 10 af det senare. I stället byggdes 10 sjögående opansrade kanonbåtar". Äro då "sjögående båtar" i strid med det Platenska systemet? Då denne aktade och vördade statsman är bortgången och icke kan försvara sig, ber jag att med hans egna ord få återgifva hvad han i detta fall yttrat. I bilagan till Kongl. Maj:ts proposition af år 1865 angående grunderna för ombildningen af Sveriges sjöförsvar yttrar han, sedan han först antydt de grunder, man vid den stora flottans utveckling borde följa, dessa ord: "Häraf följer att vid ordnandet och vården af vårt örlogsvapen den förnämli-

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

gaste uppgiften bör blifva, icke att till det högsta möjliga öka vapnets numerär, utan tvärtom att utan tvekan nedhålla densamma vid en jemförelsevis ringa grad af betydenhet, för att derigenom med desto större framgång blifva i stånd att i verkligt sjömanskap och i strid ombord å fartyg kunna täfla med och öfverträffa yrkesbröderna i andra länder, samt göra det möjligt för våra örlogsfartyg att uppträda ute på öppna sjön, oaktadt der befintlig öfverlägsen fiende.

Att ernå en så hög ståndpunkt af yrkesskicklighet blir visst icke något lätt arbete; men vägen dit är dock ej svår att finna. Tydligt och klart ligger den utstakad af såväl sunda förnuftet som sjökrigshistorien, och den vägen leder ingalunda in uti stillvattnet af våra skärgårdar och färskvattenströmmar, ej heller till lägeröfningar, eller till studier af 'lilla kriget', eller till garnisonstjenstgöring, vare sig i fästningar eller på stationerna — hvilket allt bör tillhöra ett annat vapen och en annan personal — utan går den väg, som förer ett örlogsvapen till dess sanna fulländning, direkt ut på sjön, hvilken ännu i dag såsom tillförne är sjöofficerns enda rätta tillämpningsskola".

Han preciserar detta ytterligare uti 4:e punkten af bilagan, der han säger:

"Det yttre sjöförsvarets fartyg böra vara af den konstruktion, som motsvarar fordringarna för öppen sjö. Alla böra de vara så beskaffade att de kunna kryssa på närgränsande farvatten, och en del af dem bör vara afsedd att äfven kunna besegla de aflägsnaste haf".

Jag tror mig således hafva visat, att motionärens förmenande, att sjögående fartyg skulle vara i strid med Platenska systemet, är helt och hållet hemtadt ur luften.

Motionären yttrar vidare, i anledning af det till 1876 år Riksdag framstälda förslaget att anskaffa, hvad han kallar, anfallspansarfartyg och rammfartyg: "härmed hade man åter kommit ut på hafvet, och nya utsigter syntes yppas för den s. k. stora flottan. Emellertid visade sig 1876 års Riksdag så mycket mindre böjd för denna plans gillande, som dryga utgifter förestodo för landtförsvaret och man fruktade för tillgångarnas allt för stora splittring genom en betydligare utveckling af sjöförsvaret. I följd deraf förkastade nämnda Riksdag det framlagda förslaget och beviljade liksom de närmast följande blott medel till mindre fartyg. Men", heter det vidare, "hvad som ej kunde vinnas på raka vägen, måste förvärfvas på omvägar. I följd deraf lyckades man i såväl 1879 års certkomité som 1880—1882 års sjöförsvarskomité åter igen insmuggla de sjögående fartygen". Uttrycket *insmuggla* är hemtadt från det tulltekniska området och gifver vid handen ett bedrägligt förfarande — ett falsarium. Jag trodde till en början, att det tillkommit genom en lapsus; men motionären förklarar uttryckligen att det blifvit med *afsigt* ditsatt. Jag vågar då till motionären framställa den frågan: *hvem* är det, som lyckats "*insmuggla*" eller velat begå detta falsarium? Kan han icke uppgifva detta, ber jag honom i den parlamentariska anständighetens namn återtaga anklagelsen.

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

"Med afseende på de stora pansarbåtarnes och de tillhörande anfallsminbåtarnes fullständiga oförmåga att fylla den rol vid Sveriges försvar, man i för mig obegriplig missuppfattning af landets strategiska och finansiella förhållanden velat tillskrifva desamma", hänvisar motionären till sina anföranden vid femte hufvudtitelns behandling vid 1886 och 1887 års riksdagar. Hvem är det, som tillskrifvit pansarbåtarne denna *oförmåga?* Jo, det är just motionären. Och hvem är det, som tillskrifvit dessa båtar förmåga att fylla en rol i landets försvar? Det är Kongl. Maj:t och statsutskottet. Då nu motionären förklarar, att tillskrifvandet af denna "fullständiga oförmåga" är beroende på en "obegriplig missuppfattning" och med afseende härå välvilligt hänvisar till sina egna anföranden, kan man icke gerna gå längre i sjelfförnekelse.

Motionären säger vidare: "det synes mig hafva bort ligga i öppen dag, att Sverige, om det äfven med största finansiella ansträngning och åsidosättande af landtförsvaret förmådde anskaffa 5, 10 eller 15 sådana pansarbåtar, med tillbehör, så skulle sådana sjömagter som Ryssland och Tyskland, för att ej tala om Frankrike och England, med relativt större lätthet kunna anskaffa det mångdubbla antalet af liknande krigsfartyg". "Erkännes detta sakförhållande", hvad tro ni, mine herrar, då blir följden? Ja, då "blir den första följden, att den lilla svenska flottan, redan vid krigets början, blir blokerad och instängd i Karlskrona". Är det sjelfva *erkännandet*, som är orsaken, så inträffar naturligtvis icke denna påföljd, om man icke erkänner sakförhållandet. Om motionären åter menar att det är "*sakförhållandet*", som är orsaken till påföljden, vill jag blott erinra, att samma sakförhållande gäller äfven om landtarméerna, hvilka af dessa stormagter kunna anskaffas till mångdubbelt större antal än hvad Sverige förmår. Kan en sjögående flotta instängas, så kan äfven en landgående landtarmé instängas af en öfverlägsen fiende, och följden häraf skulle således efter motionärens förmenande blifva, att vi icke borde göra någonting för vårt försvar.

Emellertid hafva vi nu vår flotta instängd i Karlskrona. Motionären vill hafva den ut på öppna hafvet för att äfven der få slå den. Då tager han slumpen till hjelp. "Men", säger han, "äfven om detta ej skulle inträffa, utan svenska flottan genom en lycklig slump kunna hålla sjön och undgå den fiendtliga flottans uppmärksamhet, så förefaller dock alldeles otänkbart, att den skulle kunna våga ett *anfall* mot en mångdubbelt öfverlägsen fiende utan att utsätta sig för undergång". "*Otänkbart*" är allt, som strider emot tankelagarne, och det är således stridande emot tankelagarne, att den skall undgå sin undergång. Motionären vill emellertid i detta fall medgifva ett undantag och tager då "ett underverk" till hjelp. Underverk är återigen ett sådant, som strider emot naturlagarne. Då sålunda den svenska flottan, trots tanke- och naturlagarne, har undkommit till de "skyddande skärgårdarne och hamnarne", då väntar henne der ett värre öde — då utsättes hon för motionärens "*tekniska anmärkningar*". Fartygen äro nemligen, enligt hans förmenande, för *små* på det öppna hafvet, men då de kommit i skärgården befinnas de vara för *stora*. Det

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

låter väl säga sig, men hvad som jag i detta fall icke kan fatta, det är att icke samma öde i ändå högre grad drabbar de förföljande "pansarkolosserna". Motionären säger nemligen, att i "skärgården har vår flotta att strida emot en *fortfarande* mångdubbelt öfverlägsen fiende." Denna tankegång kan jag icke förstå.

För att nu framhålla flottans ringa betydelse för neutralitetens upprätthållande, anför motionären Oscar I:s neutralitetsförklaring. Deremot vill jag blott erinra, att trots denna neutralitetsförklaring eller, rättare sagdt, just till följd af densamma, utrustades år 1854 den största flotta, som under de senaste 30 à 40 åren kryssat i Östersjön, just för att upprätthålla vår neutralitet. Jag skall nu be att få undersöka halten af de faktiska skäl, som motionären framhållit.

Han talar då om "de oerhörda pansarkolosser på 5, 10 och 15 tusen tons deplacement, som finnas i alla större mariner och hvilka kosta 10, 15 à 20 millioner." Uppgiften om ett deplacement på 15,000 tons föreföll mig något äfventyrlig. Jag gjorde mig då besväret att undersöka saken och begagnade dervid samma källa, som motionären sjelf anfört i sin rösträttsmotion, nemligen "Statesmans Yearbook" för år 1888. Af denna har jag funnit, att *icke någon* marin har fartyg med 15,000 tons deplacement. De största fartyg, som finnas, tillhöra den italienska marinen och ha ett deplacement på 13,000 tons. Ryssland har visserligen tre fartyg på 10,180 tons, men dessa äro alla förlagda till Svarta hafvet. Det största fartyg Ryssland eger i Östersjön har ett deplacement af 9,340 tons. Tysklands största fartyg har 10,050 tons och dessutom eger detta land 6 stycken fartyg af ett tontal emellan 7,290—7,570. Af Englands två största fartyg har det ena ett deplacement på 11,880 och det andra på 11,940 tons. Något pansarfartyg på 15,000 tons finnes således icke annat än i motionärens inbillning.

Han har vidare erinrat om den stora fart, som dessa pansarbåtar skulle hafva. Der vid lag är han redan vederlagd af chefen för sjöförsvarsdepartementet.

Han använder vidare ett alldeles nytt ord, som jag förut icke hört i svenska språket, nemligen ordet *storflottsidéer*, hvilkas innebörd skulle vara "att draga vår obetydliga flotta ut på hafvet, för att derstädes säkerligen förstöras af en mångdubbelt öfverlägsen fiende". Hafva de en sådan afsigt, tror jag att det är bäst att aflägsna dessa "storflottsidéer" både ur den svenska ordboken och från tillämpning i realiteten, men de torde hafva sitt egentliga tillhåll i motionärens fantasi.

"Till vinnande af detta mål", säger motionären vidare, "har marinförvaltningen ej heller aktat för rof att uppröra nationalfäfängan, då den erinrat om Danmark, som eger 7 bepansrade *sjögående* fartyg, då vi blott ega 2". Jag tror, att Danmark erbjuder en i detta fall lämplig jemförelse. Danmark har i närvarande stund icke 7 utan 8 fullständigt bepansrade fartyg samt 2:ne däckspansrade. Motionären påstår att flera bland dessa "äro små och föråldrade".

Det största, Helgoland	har	5,345	tons	deplacement;
Danmark	„	4,747	„	„
Peder Skram	„	3,373	„	„

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

Ivar Huitfelt... har 3,260 tons deplacement;
Odin ..... „ 3,036 „ „

Således har hvarje af dessa 5 fartyg större tontal än Svea. Dertill kommer Valkyrien, på 2,900 tons, som byggdes 1886. Alla dessa fartyg äro byggda under de senaste 27 åren och bland dem Helgoland, Ivar Huitfelt och Tordenskjold under de sista 10 åren. Och hvad har detta i underhåll kostat Danmark? Jag har genomgått anslagen till flottan under de senaste åren och funnit att finansåret:

1884—85	anvisades	6,453,000	kronor;
1885—86	„	6,980,000	„
1886—87	„	9,397,000	„
1887—88	„	8,990,000	„

Jag tror, att dessa siffror äro sådana, att de, i förhållande till våra tillgångar, icke behöfva synas i något afseende för stora.

Motionären säger vidare, att "de sjögående pansarbåtarne skulle utgöra lämpliga krigsfartyg, om fråga vore att understödja någon större sjömagt mot en annan samt att deltaga i ett sjökrig på de Skandinavien omgifvande hafven". Detta har redan blifvit af chefen för sjöförsvarsdepartementet bemött, hvarför jag icke behöfver upptaga detsamma. Skulle det uppstå ett sjökrig i Östersjön t. ex. emellan stormagterna Ryssland och Tyskland, tror jag att Sveriges ställning blefve ganska osäker, om vi icke hade en sjögående flotta. Motionären förmenar, att i så fall kunde de sjögående fartygen inlocka oss i striden. Detta resonnement påminner om en resande, som blef utplundrad af röfvare och efteråt tillfrågades, om han icke haft vapen för att försvara sig. "Lyckligtvis hade jag icke sådana", svarade han, "ty då hade jag blifvit utaf med dem också".

Jag tror, att jag nu undersökt hufvudsakliga halten af de utaf motionären anförda skälen. Jag vill såsom ett faktum framhålla, att alla våra stora konungar hafva enständigt och enstämmigt insett vigten för Sverige att hålla en stark flotta.

Gustaf I, skaparen af Sveriges samhällsskick, nyskapade äfven den svenska flottan, och det största örlogsfartyg, som Östersjön hittills sett, utgick äfven från hans hand. Gustaf II Adolf sade: "antingen skall Sverige blifva en stormagt och göra Östersjön till en insjö, eller också skall det draga sig tillbaka inom sina skär och klippor, hålla en stark flotta och vara enigt". Carl XI, skapare af Karlskrona, uppfattade, äfven han, sjövapnets stora betydelse. Det var nemligen under skyddet af den nyskapade flottan, som Carl XII verkstälde landstigningen på Seeland under betäckning af 38 linieskepp, utom fregatter, brännare och smärre fartyg. Äfven under frihetstiden, då man i allmänhet icke var mycket benägen att tillgodose försvaret, insåg man dock nödvändigheten af en stark flotta. År 1772 användes för försvaret i dess helhet ett belopp af 4,843 Daler Silfvermynt och deraf icke mindre än 1,843,000 kronor eller 37 procent till sjöförsvaret.

Jag nämnde nyss Gustaf II Adolf, och det är så godt att i vår skeptiska och nedbrytande tid få värma sinnet vid detta minne. Frågar man: hvad var det, som utgjorde den verkande kraften i hans

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

lifsgerning och gaf den en verldshistorisk betydelse, så svarar jag: det var *troskraften*. Det var tron på det *rättas* och det *sannas* seger och att ett litet folk icke får, der så behöfves, till värnandet af dessa intressen, undandraga sig att göra sin insats i menskliglietens stora sak.

"Det var en ringa hop han förde neder
Från snöns och bergens land;
Men ingen menniskomagt bröt dock de leder,
Hans ande sammanband."

Stormagtsdrömmarne, om de någonsin funnits, äro förbi, och det svenska folkets närmaste uppgift blir att inom egna gränser värna sin rätt och sin frihet. Och blir det fortfarande sina historiska traditioner troget; fasthåller det den tron, att icke slumpen, utan en högre magt anvisat det sin plats såsom en civilisationens framskjutna förpost, och handlar derefter, då skall ingen "menniskomagt" bryta det neder. För att häfda denna plats behöfva vi ett starkt sjöförsvar. Då vi nu åtminstone i detta fall se en ljusning i det omgifvande mörkret, tvekar jag för min del icke att, om ock med den begränsning, som statsutskottet föreslagit, biträda den kongl. propositionen, i förhoppning att, sedan de första, osäkra stegen äro uttagna, det från det svenska statsskeppets kommandopall snart skall uttalas: "*full maskin*". Jag yrkar bifall till utskottets hemställan.

Herr Flach: Det är ganska djerft att uppträda efter en så framstående, utmärkt och fosterländsk talare som den, hvilken nyss hade ordet, och jag borde tiga, synnerligen som tiden är så långt framskriden, men, då jag representerar en provins, som är totalt blottad på försvar från sjösidan, så anser jag mig böra uttala min åsigt och angifva min ståndpunkt rörande vårt sjöförsvar.

Östergötland är, som sagdt, totalt blottadt på försvar från sjösidan, ty skulle vi få krig och skulle några fiendtliga fartyg visa sig vid Bråvikens eller Slätbakens mynningar, så skulle dessa utan ringaste svårighet framtränga utefter kusterna, sköfla och bränna och inom några timmar vara i Norrköping eller Söderköping och brandskatta dessa städer. Så skedde 1719 och så kommer för visso äfven att hända nu, i det tillstånd, hvari vårt sjöförsvar nu sig befinner. Jag vill dröja något litet vid resultatet af dessa härjningar, som 1719, 1720 och 1721 inträffade utefter vår östra kust. Då brändes öfver 950 herrgårdar, bondgårdar och byar, förutom de bruk, som förstördes. Öfver 20,000 familjer blefvo derigenom husvilla eller massakrerade. Hela den egendom, som på detta sätt blef förstörd, uppskattades vid den tiden till två millioner daler silfvermynt, utom hvad som kom på Norrköpings lott. Dessa siffror och denna mörka tafla torde väl mana oss, mine herrar, se till att vårt sjöförsvar kommer i ett sådant skick, att vi något så när må kunna freda våra kuster från dylika plundringar.

Jag vill nu icke ingå i några detaljer rörande den ena fartygstypens företräden framför den andra, men då 1882 års sjöförsvarskomité förordat Sveatypen, som nu är antagen, och herr statsrådet och chefen för sjöförsvarsdepartementet klart och tydligt uttalat vig-

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

ten, nödvändigheten och fördelarne af denna typ samt utskottet accepterat den, så och då jag hört af flere framstående fackmän, att den är den för oss lämpligaste och bästa, så synes det mig vara nödvändigt, att äfven vi antaga den, såsom för vårt sjöförsvar lämpligast. 1882 års sjöförsvarskomité, som bestod af flere framstående män, så väl fackmän som andra personer inom Riksdagen, yttrade att vi borde hafva minst tolf sådana pansarbåtar, och att vi under den *närmaste* framtiden borde anskaffa tre dylika.

Nu, åtta år derefter, hafva vi knappt två båtar. Det är nätt och jemt vi nu kunna få den tredje. Detta är ju bedröfligt. Det synes väl då nödvändigt, såsom redan komitén begärt och chefen för sjöförsvarsdepartementet till statsrådsprotokollet i tydliga och varma ordalag uttalat, att femte hufvudtiteln finge ett ordinarie anslag af minst två millioner kronor för att bygga fartyg och anskaffa materiel, såsom vederbörande bäst synes. Det är väl lämpligare att flottan får dessa medel att disponera, än att man, såsom nu, nödgas af Riksdagen år efter år tigga och be om anslag, än till det ena, än till det andra, och likväl få afslag eller nedprutningar. Vi få väl lof att erkänna, att flertalet af oss icke begriper denna sak. Vi böra då öfverlemna afgörandet åt dem, som förstå fartygsbyggeri. Jag är fullt öfvertygad, att om dessa medel blifvit beviljade straxt efter sjöförsvarskomiténs sammanträde, så hade vi säkert haft långt flera pansarbåtar än nu.

Att jag är en varm kämpe af vårt försvar, både till lands och sjös, behöfver jag icke angifva, men då vi icke hafva något fullständigt härordningsförslag framlagdt, och det kanske dröjer länge, innan vi få ett sådant, och ännu längre, innan det blir antaget och godkändt af Riksdagen, om vi skola på detta sätt "kompromissera" och köpslå, såsom nu sker, synes det vara af högsta vigt, att vi under tiden ställa vårt sjöförsvar i sådant skick, att vi åtminstone kunna något så när möta en från sjösidan framträngande fiende.

Här har under de senare åren inom kamrarne blåst en ganska god sjövind, och glädjefullt nog icke minst inom Andra Kammaren, tack vare en aktad ölandsrepresentant, som lagt sitt ofta tungt vägande ord i vågskålen för sjöförsvaret. Jag hoppas, att denna sjövind länge må blåsa och icke mojna af förr än vi hafva vårt sjöförsvar så starkt och så väl ordnadt, att vi kunna intaga en efter våra förhållanden aktningsbjudande ställning gent emot de krigförande stormagterna, och af dem respekteras. Här insöfver man sig i det enfaldiga hoppet, att vi må få blifva neutrale i händelse af krig, men det är ett mycket svagt hopp. En aktad ledamot af Andra Kammaren sade till mig för några dagar sedan: "Vi måtte väl få vara neutrala, i fall det blir krig, ty hvad ha' vi att göra med stormagternas tvister". Jag svarade honom, att "det var mycket enfaldigt prat", ty de menlösa tiderna äro förbi, då stormagterna lyssnade till de små staternas neutralitetsfordringar, och allra minst lyssna de till de staters, hvilkas försvar är i sådant skick, att de icke kunna upprätthålla sin neutralitet. Om vi också skulle få vara neu-

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

trala i händelse af krig, så blifva vi dock sannolikt tvungna intaga en *beväpnad* neutralitet, och detta har ju Konungen i sitt trontal äfven angifvit. Böra vi icke då skynda oss, mine herrar, att sätta vårt sjöförsvar i sådant skick, att Konungen kan intaga en honom och nationen värdig väpnad neutralitet.

Den föregående talaren yttrade, att våra stora konungar alltid insett vigten och nödvändigheten af att vi hafva en stark flotta. Carl XI, som var en så skarp hushållare, uppoffrade mycket stora summor för flottan, och satte den i ett utmärkt skick. Historien visar ock, att hvad som offrades på försvaret var till landets nytta, ty den svenska flottan har ärorika bragder inristade på hvarje sida af vår historia. Vi böra derför se till, att vår flotta kommer i sådant skick att, om det fordras, den kan inrista ännu flera bragder. Vi böra icke glömma de ärorika namnen Hogland och Svensksund, der svenska flottan gick segrande ur striden, fastän med sönderskjutna segel, genomborrade skrof och sjunkande fartyg, utan att dock ett enda strök flagg. En flotta med dessa minnen bör väl af oss upprätthållas och vårdas. Den föregående talaren erinrade om Gustaf II Adolfs ord att, om vi icke kunna bibehålla Östersjön såsom en svensk insjö, så skola vi lägga oss inom våra klippor och skär och hafva en stark flotta. Böra vi icke, mina herrar, nu lägga dessa den store konungens ord på våra hjertan, och må Första Kammaren nu, liksom vid så många andra föregående tillfällen, visa att fosterlandskärleken inom densamma står öfver ensidiga partiintressen och att vi aldrig köpslå, mine herrar, då det gäller värnandet af vår urgamla sjelfständighet och frihet. Vi skola väl icke vara mindre patrioter, än den nordamerikanska republiken, som anslagit 800 millioner kronor, för att under tio år bygga sig en stark och tidsenlig flotta, och må vi icke vara sämre än det lilla Danmark, som, på sätt den förre talaren visade, för närvarande har en mycket större och starkare flotta än vi. Nej, mine herrar, må vår patriotism icke svika, då vi om några dagar skola gå fram till voteringsbordet och rösta om vårt försvar både till lands och sjös! Och till sist må vi noga akta och begrunda, mine herrar, att om vi skulle få krig, och om fienden får *ohejdadt* segla fram mot våra kuster och tränga in på våra landamären och bränna och sköfla våra städer och byar och mörda värnlösa gubbar, qvinnor och barn; då skola dessa höja förbannelsens verop, icke öfver konungen eller krigsstyrelserna, som gjort allt hvad af dem kan begäras för att få ett starkt och tidsenligt försvar, utan förbannelsen drabbar då oss, mine herrar, som sitta i dessa kamrar, ty vi äro då ovilkorligen skulden till alla dessa olyckor.

Jag har nu velat uttala dessa mina åsigter och angifva denna min ståndpunkt, på det mina efterkommande må kunna läsa i riksdagsprotokollen, att jag åtminstone icke varit med om att lemna vårt kära fosterland i ett försvarslöst tillstånd.

Jag beklagar, att statsutskottet icke kunnat biträda Kongl. Maj:ts förslag och lemna de anslag, Kongl. Maj:t begärt. Det hade varit mig kärt att få rösta för dessa anslag, men jag tror att klokheten nu bjuder att taga hvad man kan få och utskottet föreslagit, hvadan

på denna grund jag yrkar, herr grefve och talman, bifall till utskottets förslag.

Anslag till en pansarbåt af »Sveas» cert. (Forts.)

Efter detta anförande hördes rop på proposition.

Herr grefven och talmannen tillkännagaf, att anslag utfärdats till sammanträdets fortsättande kl. 7 e. m.

Herr von Hedenberg: Föregående talare hafva så fullständigt utredt detta ämne, att jag kan inskränka mig till att endast komplettera de citat, som motionären mot anslag till en ny pansarbåt af "Sveas" cert tillagt en här icke närvarande person, reservant mot certkomiténs betänkande. Denne reservant fick till sitt biträde en ingeniör, som biträdde honom att uppgöra ritningar till en sådan pansarbåt, som han tänkt sig, och resultatet blef uttaladt i dessa slutord:

"Då emellertid, enligt den här bifogade utredningen, den mindre pansarbåtstyp, jag tänkt mig, skulle kosta ända till 1,497,536 kronor, kan det icke ett ögonblick falla mig in att förorda en så kostbar typ som, med inskränktare operationsområde, blir relativt dyrare än den vida kraftigare typen A.

Huru vida det af mig ifrågasatta önskningsmålet på annat sätt kan vinnas, tillkommer icke mig att nu uttala en mening om, men att den utredning, som nu egt rum, icke varit utan gagn, vågar jag hoppas, enär genom densamma pansarbåten A's företräden säkerligen ännu klarare komma att framträda.

Stockholm den 30 november 1880.

Underdånigst
C. G. Lindmark
Komm. kapt. 1 kl.«

Jag yrkar bifall till statsutskottets förslag.

Sedan öfverläggningen ansetts härmed slutad, gjordes i enlighet med de yrkanden, som derunder förekommit, propositioner, först på bifall till hvad utskottet i föreliggande moment hemstält och vidare på afslag derå; och förklarades den förra propositionen, hvilken upprepades, vara med öfvervägande ja besvarad.

Mom. b).

Utskottets hemställan bifölls.

13—16 punkterna.

Hvad utskottet hemstält bifölls.

Herr statsrådet *Wennerberg* aflemnade Kongl. Maj:ts nedannämnda nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående pension för aflidne lektorn vid allmänna läroverket i Hernösand Carl Johan Blombergs enka och barn; samt

2:o) angående afsöndring af jord från indragna militiebostället Bjuf n:o 3 i Malmöhus län.

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren.

Föredrogs å nyo konstitutionsutskottets den 15 och 16 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 9, i anledning af väckta motioner, åsyftande förändrade bestämmelser om vilkoren för valrätt till Andra Kammaren.

Herr Mankell: Jag vågar antaga att ingen i denna kammare finnes, som ett ögonblick misstänkt, att jag hoppats någon som helst framgång för min motion vid Riksdagens nuvarande sammansättning och särskildt i denna kammare. Då ligger den frågan nära till hands: hvad det tjenar till att väcka ett förslag, som har så ringa utsigter, och dermed upptaga Riksdagens dyrbara tid. Härpå må till en början svaras, att det gäller en stor och vigtig reform, som måste ha tid på sig att mogna och hvarom förslag derför en gång måste väckas och sedermera ständigt förnyas, på det farhågorna för densamma småningom måtte undanrödjas, invändningarne vederläggas och motsträfviga sinnen vinnas samt resultatet slutligen nås. Ty jag vågar äfven antaga att, om äfven de flesta här för närvarande anse reformen ogörlig, det å andra sidan likvisst icke finnes någon, som tror de nuvarande förhållandena kunna blifva för evigt beståndande, utan medgifver att reformen slutligen en gång måste ske; och kanske de klarsynte äfven inse, att dess genomförande ligger närmare, än mången nu anar.

Såsom tillfyllestgörande skäl till motionens väckande skulle jag äfven kunna anföra den mängd uppmaningar, jag före riksdagens början erhållit att framlägga densamma, och om hvilkas allvar de talrika anslutningar till motionen, som sedan dess egt rum, bära bästa vittnesbörd. Det är de 900,000 utestängde, som klappa på dörren, för att komma in och jemte de 300,000 nu röstberättigade få deltaga i bestämmandet af allas allmänna angelägenheter. Och för så vidt den nuvarande representationen gör anspråk på att äfven representera äfven de orepresenterades intressen, är det ju i sin ordning, att någon röst äfven till deras förmån höjes.

Men äfven oafsedt dessa skäl, har jag haft fullt tillräcklig grund att väcka motionen i min oafvisliga öfvertygelse om rättvisan i min fordran och om den politiska nödvändigheten af dess snara tillfredsställande. De skäl, på hvilka jag stöder denna min åsigt, finnas närmare angifna i motionen. Jag har derstädes till en början sökt visa, att *rättvisan* fordrar likställighet i afseende på rättigheter och skyldigheter, i afseende på bördor och fördelar, och att denna likställighet

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

i de flesta hänseenden icke förefinnes samt i synnerhet icke i de två förnämsta hänseendena, nemligen beskattningen och rösträtten. Jag har vidare ådagalagt, att den nuvarande representationen erbjuder bilden af det fullständigaste *minoritetsvälde* och att den troligen i det hänseendet icke öfverträffas af representationen i något annat land. Jag har tillika försökt ådagalägga, huru långt Sverige ännu står efter de flesta andra länder i afseende på rösträttsförhållanden. Och slutligen har jag sökt visa, huru föga man kan blifva hjelpt genom hvarje sänkning af strecket, då till och med genom det i afseende derå mest radikala förslag, som blifvit ifrågasatt, nemligen streckets nedflyttning till alla kommunalt röstberättigade, till 300,000 blott läggas 180,000, så att fortfarande 720,000 blefve utestängda.

Vidare har jag försökt undanrödja de farhågor mot den allmänna rösträtten, som uttalats, nemligen i främsta rummet bristande politisk bildning hos de nu utestängde folklagren, och det inflytande agitatorer öfver dem skulle erhålla.

Dernäst har jag sökt ådagalägga, hurusom enligt erfarenheten från främmande länder, der allmän rösträtt nu är rådande, densamma, långt ifrån att utgöra någon fara eller olägenhet, tvärt om kan betraktas såsom en fördel och tjenar såsom en *säkerhetsventil*, hvarigenom stora rubbningar inom samhället kunna förekommas. Med afseende derå må det tillåtas mig exempelvis hänvisa på de sista riksdagsmannavalen i Frankrike och Tyskland, der de brydsammaste situationer på ett fredligt sätt afvecklades genom den allmänna rösträtten.

Vidare har jag trott mig kunna påvisa, att den allmänna rösträtten har en förmåga att ansmyga sig till olika statsförfattningar, hvilken är högst märklig, äfvensom framhålla den motvigt, som i alla händelser här i Sverige skulle finnas, om allmän rösträtt infördes, genom dels Första Kammarens sammansättning, dels regeringens inflytande, dels ock i synnerhet folklynnets lugna och fredliga natur.

Men mot dem, som icke låtit sig öfvertyga genom dessa skäl eller kanhända icke ens gjort sig besvär att genomläsa min motion, skall ej ens användandet af den största möjliga vältalighet, hvilken tyvärr hos mig saknas, kunna hjelpa. Ty mer än väl inser jag, att det här ej gäller skäl och grunder, utan att det handlar om en *magtfråga*, och att det folklager, som nu har magten, finner sig väl i dess åtnjutande och icke skall deraf dela med sig, förr än fara yppas i dröjsmålet, och villigt erkänner jag, att någon sådan fara för ögonblicket icke förefinnes. Ej heller vill jag med afseende på framtiden afskjuta skrämskott, som vore ovärdiga och obehöfliga för den stora reform, jag förfäktar. För dem, som ej vilja eller kunna se, hjelpa inga varningar. Blott den åsigten må det tillåtas mig uttala, att den allmänna rösträttens snara införande skulle utgöra en handling af politisk klokhet och framsynthet, hvarigenom många bittra strider och svåra brytningar skulle besparas vårt fädernesland.

Vid sådant förhållande tjenar det till föga att inlåta sig i polemik mot de skäl utskottet anfört mot min motion. Utskottet har visat sig fullt opartiskt och konseqvent, då det afstyrkt *alla* förslag

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

till rösträttens utsträckning, och jag har således ingen särskild anledning att beklaga mig, så mycket mindre som mitt förslag är det längst gående. Men då min tystnad möjligen kunde tydas såsom ett medgifvande, ber jag att få säga några få ord med anledning af utskottets utlåtande.

Utskottet anför till en början såsom ett allmänt skäl mot hvarje sänkning af rösträtten den omständigheten, att penningevärdet faller och att till följd deraf antalet röstberättigade så småningom ökas utan någon rubbning i nuvarande rösträttsbestämmelser. Deremot ber jag få anmärka, att de statistiska siffrorna tala ett något annat språk. Jag har här ett utdrag ur statistiska centralbyråns berättelse angående riksdagsmannavalen 1885—1887. Der finnes en uppgift, som utvisar antalet röstberättigade, som betalt sina utskylder; och deraf framgår, att dessa år 1872 utgjorde 5,65 procent af befolkningen och att deras antal ganska rigtigt år 1884 stigit till 6,3 procent deraf. Men sedermera förekommer en sänkning, hvarigenom framgår att år 1887 blott 5,9 procent voro röstberättigade. Om orsakerna till denna sänkning säger statistiska centralbyrån, att de delvis kunna sökas i de icke fullt kommensurabla uppgifterna mellan år 1885 och år 1887, men tillägger att, om också så är fallet, detta icke är fullt tillräckligt att förklara nedgången i de valberättigades antal. Ty orsakerna till denna minskning kunna äfven vara att söka dels deruti, att taxeringsbelopp och taxeringsvärden under de senaste åren nedgått för de skattskyldige med mindre inkomst eller fastigheter, dels deruti att antalet för kommunalutskylder häftande ökats. Och byrån kunde gerna ha tillagt det kända faktum, att åtminstone här i Stockholm taxeringsnämnderna i flera församlingar försökt nedsätta census för skattskyldige, som begärt att få den höjd. Emellertid utvisa de af mig anförda siffrorna, att icke, såsom utskottet trott, de röstberättigades antal ökats till följd af penningevärdets fallande.

Vidare har utskottet anmärkt, att jag vid § 26 förbisett, att de der stadgade vilkoren för valbarheten skulle bortfalla vid val till Första Kammaren. Jag har under den korta tid, detta utlåtande varit bordlagdt, icke varit i tillfälle att undersöka det berättigade i denna anmärkning; men skulle den vara befogad, är den mycket lätt att afhjelpa; och jag lofvar att, nästa gång en motion i samma rigtning väckes, den *skall* vara afhjelpt.

Dernäst söker utskottet göra troligt, att bredvid eller öfver de *enskildes* likaberättigade intressena äfven skulle finnas ett särskildt *samhällsintresse* att bevaka. För min del kan jag icke fatta denna skilnad mellan intressen eller inse annat, än att samhällsintresset just är alla enskildas gemensamma och samfälda intressen, hvilka säkerligen bli bäst representerade genom allmän rösträtt, men sämst genom det fåtalsvälde, som på grund af nuvarande förhållanden är rådande.

Sedermera upprepar det ärade utskottet sitt gamla skäl, att rösträtten ej bör utöfvas af andra än dem, hos hvilka man kan förutsätta ett mera vaket och sjelfständigt deltagande för de allmänna angelägenheterna o. s. v., hvilket man många gånger förut hört. I min motion har jag försökt vederlägga denna åsigt och hänvisat derpå, att numera

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

åtminstone det lika ofta fins ett vaket politiskt intresse *under* strecket, som *öfver* detsamma, eller lika litet, huru man vill taga det. För öfrigt skulle detta påstående vara mera berättigadt, än det är, om man icke trott sig finna, att de nu magtegande göra allt för att hindra den politiska bildningens spridande till de inrättningar, der den i främsta rummet borde meddelas, nemligen i läroverken, folskolorna och arbetareinstituten, der, såsom bekant, politiska förhandlingar äro strängeligen förbjudna.

Slutligen har utskottet, enligt min mening temligen orättvist, förebrått mig, att jag icke i sammanhang med mitt förslag till rösträttens utsträckning ifrågasatt lika representationsrätt för stad och land. Jag tror mig derpå blott behöfva svara, att detta är en sak, som ej har med ämnet att göra. Man kan vara en ifrig anhängare af städernas större representationsrätt än landsbygdens, men det oaktadt vilja tillstyrka den allmänna rösträtten, likasom tvärt om. Då skulle utskottet snarare kunnat förebrå mig, att jag ej tagit steget fullt ut i afseende på den kommunala rösträtten och föreslagit dess likställighet med den politiska. Men detta har icke skett af nyss omnämnda skäl: jag har ej velat i denna sak inblanda något, som ej strängt haft med ämnet att göra. Derför har jag icke af min fordran dragit någon af de konseqvenser, som kunna göras i afseende på andra frågor.

Sist ber jag få beklaga, att jag icke hunnit sammanfatta någon statistik öfver alla de talrika anslutningar till min motion, som egt rum inom olika landsdelar och folkklasser, hvilket skulle vara ganska upplysande. Jag måste i detta hänseende hänvisa till tidningarne och hvad i dem under de sista veckorna varit synligt. Men så mycket tror jag mig kunna säga, att alla dessa anslutningar utvisa, det vi här stå inför en kraftig och vidt utbredd folkmening, hvilken det icke går an att allt för länge ignorera. Så vidt jag efter flygtigt genomläsande kunnat finna, skulle samtliga uttalanden, som gjorts på möten och af föreningar, representera en siffra af snarare öfver än under 50,000 personer. Men är man icke nöjd dermed, hoppas jag att den siffra, som nu räknas i tiotusental, nästa gång skall kunna räknas i hundratusental.

Jag slutar nu. Ehuru jag mer än väl inser, att icke den ringaste utsigt till framgång förefinnes, anser jag mig dock hafva en dyrbar förpligtelse till alla de meningsfränder, som anslutit sig till min motion, att nu yrka bifall till densamma; och detta, herr grefve och talman, tager jag mig nu friheten att göra.

Herr Ölander: Jag har begärt ordet för att komma i tillfälle att uttala min ståndpunkt i nu föreliggande fråga. Man har nemligen derom erhållit en något origtig uppfattning såväl, efter hvad jag förnummit, inom denna kammare som äfven på åtskilliga orter inom det län jag representerar. Emedan jag yrkat en liten utvidgning af den kommunala rösträtten, har man trott mig hysa samma åsigter i fråga om den politiska, och jag har här i min hand en skrifvelse från en rösträttsförening, visserligen icke inom den ort, der jag är bosatt och

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

der man bättre känner mina tankar i detta afseende, men dock från ett ställe inom Vesternorrlands län, i hvilken skrifvelse man begär, att jag skall uppträda till försvar för den allmänna rösträtten och med min röst bidraga till densamma. Det är derför min pligt att tillkännagifva, det jag icke kan tillmötesgå dessa önskningar och att jag, långt ifrån att tro på nyttan af dessa önskningars förverkligande, tvärtom är öfvertygad om, att hvarje utvidgning af den gräns, hvarmed den politiska rösträtten nu är omgärdad, skulle bli en våda för samhället. Jag har visserligen, såsom nyss antyddes, vid denna riksdag begärt en liten, en mycket liten utvidgning af den kommunala rösträtten, men huru olika är icke också denna lottad mot den politiska? Jag skulle mycket väl kunna vara med om ett kommunalt streck af alldeles samma beskaffenhet som det politiska, blott man inom detta streck hade, jag vill icke säga samma frihet som inom det politiska, ty den är ju obegränsad, men åtminstone en sådan, att icke hela magten kunde läggas i en endas hand. I sanning, den politiska och den kommunala rösträtten ha blifvit så olika omhuldade i vårt land, den politiska, snart sagdt, som ett bortskämdt barn, den kommunala deremot som ett förbisedt styfbarn, att man mycket väl kan önska några fördelar åt den senare utan att vilja rubba ett jota af den förra. Men det är så alltid här i lifvet: den som har mycket vill ha mera. Ja, är detta anspråk grundadt, bör det uppfyllas; det är rättvist. *Mycket* bör icke utgöra gränsen, om *mera* är befogadt, och man bör icke stanna vid hvad som är bra, om man kan vinna hvad som är bäst. Men låtom oss först se efter, hvad vi hafva och hvilka anmärkningar kunna göras deremot.

Den förnämsta anmärkningen mot den nuvarande politiska rösträtten är, att penningen bestämmer valrätten, eller, såsom motionären, herr Mankell, uttrycker sig, att det gamla ståndsväldet blifvit utbytt mot penningevälde. Ingenting är väl dock mera orimligt. Den, som har en inkomst på 800 kronor, med hvilken han endast under iakttagande af den största sparsamhet och omtanke kan åt sig och sin familj bereda en knapp bergning, denne person, denne fattige — ty så få vi väl kalla honom — har alldeles enahanda politiska rösträtt som millionären. Är väl detta penningevälde? — Men, säger man, den, som nu icke har denna inkomst, är *lik*väl utesluten från en sådan rätt; det är ju således i alla fall penningen som utgör vilkoret för vinnandet häraf. Ja, det ser så ut, men det är ingalunda så. Det är icke penningen, icke inkomsten, som är bestämmande, det är den arbetskraft, den duglighet, den ordentlighet, den klokhet, den omtanke, den sparsamhet, som är i stånd att skaffa en sådan inkomst, som utgör vilkoret. Och man har väl icke fordrat så särdeles stora qvantiteter af dessa egenskaper, då de endast skola räcka *till att* skaffa en årlig inkomst på 800 kronor, säkerligen det minsta belopp, hvarpå någon kan föra en något så när sjelfständig och anständig tillvaro. Till en sådan inkomst kan säkerligen hvarje klok, arbetsam och ordentlig man komma, och den, som icke är klok, arbetsam och ordentlig, är icke heller mogen att deltaga i skötandet af statens angelägenheter. Vi hafva således redan nu på sätt och vis en allmän rösträtt. Hvar och en

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

kan förskaffa sig den. Men, i stället för att med flit och omtanke vinna denna fördel och såmedelst äfven göra sig värdig densamma, vill man hafva den till skänks. Ingenting vinnes utan arbete och möda, men den högsta af alla rättigheter, den att leda statens öden och deltaga i stiftandet af dess lagar, vill man hafva för intet!

Motionären anmärker vidare, att de orepresenterade klasserna förtryckas. Det är en mycket hård beskyllning mot representationen och de politiskt röstberättigade; men han mildrar dock denna tillvitelse något, då han i sammanhang dermed säger: "Ty en gammal regel, genom historiens erfarenhet otaliga gånger bekräftad, är, att det sällan finnes någon person, korporation eller folkklass, som genom något missförhållande i statens inrättning erhållit öfvervigten öfver nationens flertal, hvilken ej, trots all enskild menniskovänlighet hos dess medlemmar, slutligen missbrukar densamma till de öfrigas förtryckande". Ja, är detta verkligen, såsom motionären påstår, en gammal regel, då ha' vi så mycket mindre skäl att insläppa element, som utgöra $^3/_4$ af hela befolkningens myndige män och som med de öfrige hafva få eller inga intressen gemensamma. Är det en gammal regel, att en folkklass, som fått öfvervigten, missbrukar den till de öfrigas förtryckande, till hvilket förtryck skall icke då den öfvervigt leda, som den allmänna rösträtten kommer att gifva en viss klass af medborgare. Eller föreställer sig kanske motionären, att denna klass skall göra ett undantag från regeln? De mest sangviniska förhoppningar kunna icke gå så långt, och de tendenser, som hittills spårats utom streckets gränser, hafva icke heller gifvit anledning till så optimistiska föreställningar. Motionären tror det icke heller sjelf, ty på sidan 6 i sin motion säger han, att det nog är troligt, "att massan efter hand skulle fråntaga de privilegierade deras orättvisa företrädesrättigheter". Det är ju mycket tröstande att veta, att vi icke behöfva frukta att mista annat än de *orättvisa* företrädesrättigheterna, men om hvad som är rättvist eller orättvist finnas ofta skilda meningar, och huruvida den rätta meningen härvidlag skulle göra sig gällande, är mycket tvifvelaktigt, då blott den ena parten komme att fälla utslaget.

Men om, trots allt som kan vara att anmärka deremot, den allmänne rösträtten ändock infördes, hvad skulle väl de nu orepresenterade derigenom vinna? De skulle naturligtvis ega rätt att hvar och en med sin röst deltaga i val af riksdagsman i Andra Kammaren. Ja, men är det verkligen deras egna röster de då skulle komma att afgifva? Hafva de med de små, de otillräckliga inkomster de ega, den sjelfständighet att de skulle kunna fritt förfoga öfver dessa sina röster? Det ekonomiska beroendet är en stark och mägtig herre, det kan utöfva större förtryck än hvilket parti som helst, voro det än aldrig så mägtigt, det har i sin tjenst fattigdom och nöd och hungern, och mot dessa grymma väktare håller sjelfständigheten sällan stånd. Icke ens den inkomst, som för närvarande uppbär det politiska strecket, är alltid kraftig nog att göra motstånd deremot.

Jag har sett vid de stora industriella etablissementen i Norrland, der ett stort antal arbetare lyckats uppnå denna inkomst, jag har sett och hört huru dessa arbetare på valdagarne anmodats infinna sig på

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

kontoren för att afhemta de valsedlar, som der redan funnits färdiga, tryckta eller skrifna. De hafva visserligen icke äfven fått befallning att frambära dem; men de hafva gjort det ändå. Hvad som skulle hafva inträffat, om de icke gjort det, känner jag ej, men troligen veta de det sjelfva. — Men det är icke blott det ekonomiska beroendet, som skulle komma att taga den lättledda, osjelfständiga massan om band; det finnes också andra: vi känna dem, dessa ledare, dessa väldiga predikanter med sina stora ord, som den oerfarne arbetaren knappast förstår, men hvilkas klang är så välljudande. Hela denna mängd af på en gång med valrätt begåfvade röster skulle stå till dessa ledares förfogande. Det är ju de, som förhjelpt arbetarne till denna rösträtt, det är ju de, som skapat deras politiska oberoende, och nu vilja de hafva lönen för sin möda. Jag tror att motionären har rätt, då han säger, att icke många arbetare skulle komma att få plats på Andra Kammarens bänkar; men på deras axlar skulle ledarne klättra upp från torgen och mötessalarna direkte in i Riksdagen, och sedan, mine herrar, — ja, sedan skall man ej längre behöfva klaga öfver "bondetyranni".

Jag yrkar bifall till utskottets förslag.

Herr Tham, Wilhelm: Utan att vilja underkänna värdet af den motivering, utskottet lemnat, är jag dock icke till fullo öfvertygad att bestämmelserna i § 14 riksdagsordningen äro lika passande för nuvarande förhållanden, som de tvifvelsutan voro för förhållandena vid representationsreformens genomförande. Den sedan dess förflutna tiden är visserligen icke mer än ett fjerdedels sekel, men derunder har dock den politiska utvecklingen fortskridit med jemförelsevis raska steg och intresset för allmänna angelägenheter blifvit lifligare och mera utbredt. Hvarje sund utveckling i denna rigtning tror jag bör ses med tillfredsställelse, äfven om den medför kraf på modifierade former, hvilket ju ligger i utvecklingens natur. Bland dessa kraf har upprepade gånger framkommit det på utsträckning af den politiska rösträtten, men framställningarna härom hafva hittills icke vunnit Riksdagens bifall. Att en utsträckning af denna rösträtt förr eller senare bör vidtagas ligger i sakens natur, och jag är öfvertygad att det tvifvelsutan är bättre att göra denna utsträckning successivt, än med alltför stora steg. På detta sätt har man gått tillväga i Storbrittannien, hvars politiska utveckling fortgått på ett lyckligt sätt med undvikande af svårare brytningar. Man har der under de sista 25 åren sänkt det så kallade strecket två gånger och har deraf funnit sig väl. Förslagen härom hafva dock, om jag ej alldeles missminner mig, utgått från regeringen, och då jag tror att det vore lämpligt att så äfven skedde hos oss, samt då jag har den öfvertygelsen att tiden är nära, då rättvisan kräfver att en vidsträcktare valrätt äfven hos oss bör införas, så dristar jag yrka bifall till klämmen i herr Waldenströms motion, så lydande:

"att Riksdagen måtte i skrifvelse till Kongl. Maj:t hemställa, att Kongl. Maj:t ville låta utarbeta samt för Riksdagen till grundlagsenlig behandling förelägga förslag till sådana ändringar i § 14 riks-

dagsordningen, som kunna motsvara rättvisa kraf på utsträckning af den politiska valrätten.“

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

Herr Alin: Med afseende på den siste talarens yrkande kan jag inskränka mig till att åberopa hvad konstitutionsutskottet anfört i fråga om herr Waldenströms motion. Det synes mig, som om utskottet med allt fog har kunnat säga, att är det så, att åsigterna inom Riksdagen äro *för* den politiska rösträttens utsträckning, torde inom Riksdagen finnas tillräckliga krafter för att Riksdagen skulle kunna komma fram med förslag till ändring i de bestämmelser, som röra den politiska rösträtten, och att man sålunda icke behöfver med afseende på denna sak besvära Kongl. Maj:t.

Såsom denna frågas behandling under de senare åren särskildt inom denna kammare oförtydbart visar, finnes inom Riksdagen icke den åsigten att den politiska rösträtten bör utsträckas, och under sådana förhållanden har utskottet icke haft någon giltig anledning att tillstyrka att Riksdagen skulle i skrifvelse till Kongl. Maj:t anhålla om förslag i nämnda syfte.

Hvad angår den förste talaren och hans motion, så får jag säga, att det skulle vara för mig synnerligen frestande att här ingå i kritik af hans motion och jemväl af hvad han nyss i kammaren yttrat. Jag skall emellertid af åtskilliga skäl underlåta detta. Ett skäl är att han sjelf, såsom han säger i sin motion och äfven antydt i sitt yttrande, icke synes hysa någon förhoppning om eller ens antaga möjligheten af att hans motion skall kunna vinna bifall, utan endast framstält sitt yrkande derom, såsom jag tyckte hans ord föllo, af grannlagenhet mot sina meningsfränder utom kammaren, eller något dylikt.

Det finnes för mig äfven ett annat skäl, som gör, att jag ansett mig kunna helt och hållet befria kammaren från att här åtminstone från mig höra någon kritik af motionen, vare sig af den, eller dess motivering. Förhållandet är nemligen det, att såsom motionen föreligger, så, vare sig man godkänner den grundsats, hvarifrån motionären utgår, eller man ogillar denna grundsats, vare sig man gillar eller ogillar det sätt, hvarpå grundsatsen af motionären blifvit tillämpad, kan jag icke föreställa mig, att det inom denna kammare kan finnas någon enda som kan lemna sin röst för bifall till motionen, sådan som den nu är formulerad. Utskottet har mera i förbigående anmärkt ett fel med afseende å motionen, hvilket motionären här berört på så sätt, att han sade sig väl hafva observerat denna utskottets anmärkning, men att den tid, som förflutit sedan utskottets yttrande blef tillgängligt och alltså anmärkningen af honom känd, varit så kort, att han icke kunnat förvissa sig om anmärkningen varit befogad eller icke.

Så ungefär yttrade sig motionären, såvidt jag uppfattade hans ord. Denna utskottets anmärkning afser det förhållande att, då motionären velat föreslå någon inskränkning i den allmänna rösträtten, han gått tillväga så, att han flyttat bestämmelserna i 26 § riksdagsordningen till den 14 §. Bestämmelserna i 26 § innehålla, som vi veta,

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

de allmänna vilkoren för att kunna såsom riksdagsman godkännas, vare sig i Första eller Andra Kammaren. Följden af att denna paragraf, på sätt motionären föreslagit, skulle utgå från den plats han nu har och att dess bestämmelser endast skulle ega tillämpning med afseende på valrätt och valbarhet till Andra Kammaren, blefve den, att för att kunna blifva ledamot af Första Kammaren skulle man visserligen, såsom hittills, t. ex. i minst tre år hafva betalt bevillning för 4,000 kronors årlig inkomst; men att hafva blifvit dömd för vanfrejdande brott skulle t. ex. ej utgöra hinder att komma in i Första Kammaren.

Blott den omständigheten, att ett sådant fel vidlåder förslaget, utgör för mig tillräcklig anledning att icke ingå i vidare kritik af motionen och dess motivering, utan att jag får med afseende å så väl denna, som de öfriga i samma ämne väckta motioner, hemställa om bifall till konstitutionsutskottets förslag.

Herr Cavalli: Jag anhåller att få säga ett par ord med anledning af ett yttrande af herr Mankell.

Han sade, att åtskilliga taxeringsnämnder, särskildt och alldeles bestämdt nämnde han den i Stockholm, ofta nedsätta personers beskattningsbara inkomst i strid mot den skattskyldiges uppgift eller yrkande, och han sade detta i ett sådant sammanhang, att man måste draga den slutsatsen, att taxeringsnämnderna gjorde detta i politiskt syfte.

Hvar och en, som har någon vana vid behandling af beskattningsärenden, vet väl, att de frågor, då yrkande om förhöjning af egen inkomst förekommer, äro mycket sällsynta. Under de 15 år jag sysselsatt mig med sådana frågor i rikets folkrikaste län, hafva blott två eller tre sådana fall förekommit, och sålunda måste det väcka förvåning att höra det påstås, att dylika frågor ofta förekomma. Det betyder för öfrigt icke något att en person endast framställer yrkande om förhöjning af sin uppskattade inkomst, utan han måste, lika som då det yrkas nedsättning deruti, bjuda skäl för sitt yrkande, och herr Mankell bör visa, att i de fall, som han åsyftat, skäl bjudits för upptagande af inkomst till högre belopp än det, som en beskattningsnämnd bestämt, intill dess han uppgifver att sådana skäl verkligen förebragts, utan att afseende dervid fästats, må han tillåta, att jag betviflar rigtigheten af hans påstående.

Samma uppgift har jag sett omförmäld i en tidning, och jag vet icke om tidningen inspirerats af herr Mankell, eller han tagit uppgiften från tidningen. Detta kan också vara likgiltigt, men deremot är det icke likgiltigt, att ett sådant påstående som hans utkastas i Riksdagen utan att detsamma varder bemött.

Det var af denna anledning jag begärde ordet, ehuru hvad jag haft att anföra, icke inverkat på sjelfva den nu till behandling föreliggande frågan.

Herr Spånberg: Då jag hyser den uppfattningen, att en utsträckning af den politiska rösträtten är både rättvis och klok, in-

stämmer jag med dem, som uttalat sig för densamma, och yrkar bifall till herr Thams förslag.

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

Herr Borg: Då jag begärde ordet i denna fråga, hvilken jag betraktar såsom den vigtigaste, som kan förekomma hos ett folk näst efter frågan om detta folks sjelfständighet, har det varit för att uttala mina sympatier för den *allmänna rösträtten.*

Jag vet nog, att denna sak för ögonblicket ej har mycket valör hos Riksdagen, men icke förty har jag den mening, att denna fråga hos oss, så väl som hos andra folk, har sin framtid. Till de många skäl, som anförts för den allmänna rösträtten, vill jag blott lägga ett, hvilket jag betraktar såsom det väsentligaste, det nemligen, att jag anser den allmänna rösträtten vara det nödvändigaste och säkraste stödet för vår nations sjelfständighet utåt. Jag fruktar att om icke vi svenskar, lika som de flesta andra civiliserade folk, införa allmän rösträtt i vår lagstiftning, så kommer ej vår nation att ega hvarken den kraft, som fordras för landets inre utveckling, ej heller för att värna oss mot de utländska magter, med hvilka Sverige möjligen kan råka i konflikt. Jag har ytterligare styrkts i denna min uppfattning af de moln på den politiska himmelen, hvilka samla sig i öster, hotande Finland.

Jag fruktar nemligen, att dessa moln kunna i en framtid urladda sig öfver vårt fosterland; icke så att den nuvarande regeringen i Ryssland är mindre fredlig än den svenska, låt vara att den är fullt ut så fredlig; men, mine herrar, den ryska regeringen är, som hvarje annan, blott tillfällig, den *fredliga* ryska regeringen i dag kan vara en *krigisk* regering i morgon. Det går lätt i alla länder, i synnerhet i de orientaliska, att ändra regeringssystem, och om det slags skydd österut, vi i Finland ega, förlorar sin sjelfständighet, och vi blifva Rysslands omedelbara grannar, då är faran närmare våra gränser, än vi i allmänhet tro, och jag fruktar för att den dag kan komma, då ryssen icke blott, såsom den store Gustaf Adolf stälde i fråga, kan hoppa öfver Östersjön, utan till och med öfver Kölen. För att ega motståndskraft åt öster, menar jag att vi behöfva i vårt land icke blott ett starkt försvar, detta mycket misskända uttryck, utan vi behöfva, för att få det, också en stark folkopinion, som uttalar sig för och framkallar ett dylikt försvar.

Men huru få det, då folket är deladt i två grupper, af hvilka den ena icke vill grundskatters och indelningsverks borttagande, och den andra icke vill eller icke kan åstadkomma något försvar. Ett land, der det är så ställdt, och der två herskande partier neutralisera hvarandra och derigenom förhindra åvägabringandet af ett starkt försvar, ett sådant land, menar jag, är lätt blottställdt för allvarliga faror, och hufvudsakligen på denna grund skulle jag önska att vi hade den allmänna rösträtten genomförd i Sverige, hvarigenom dess medborgare finge större kärlek till sitt fosterland och större lust att försvara detsamma, samt ej massvis, ända till femtiotusental årligen, lemnade landet för att på andra sidan Atlanten söka sig nya hem. Visserligen vet jag att detta ej sker endast af politiska orsaker, utan huf-

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

vudsakligen af ekonomiska skäl. Men lika öfvertygad är jag om, att det land, hvarest det finnes något mera frihet och jemlikhet mellan de skilda klasserna, der älskar den ringaste medborgare sitt fosterland och der tvekar han att lemna detsamma för en oberäknelig och oviss framtid i ett främmande land.

Här tillåter jag mig ock anmärka, i anledning af en talares yttrande, att det är lätt för den duglige och flitige arbetaren att skaffa sig en inkomst, som medför rösträtt, att de nu regerande klasserna, jag kallar dem så, i allmänhet hafva sin rösträtt, icke i följd af sin arbetsinkomst, ty mängden af dessa hemmansegare och andra egendomsegare äro arftagare till den jord de ega och desse hafva ej arbetat sig till den, utan de hafva ärft den af sina förfäder. Denna arfsrätt är visserligen en både juridisk och politisk rätt, men bör ej väga mycket i *moraliskt* afseende, då nämnde folkklasser icke genom eget arbete och sparsamhet vunnit rösträtt eller den sjelfständighet, som man så gerna tillägger dem. Det må ock anmärkas, att de herskande klasserna visat så ringa intresse för sin politiska rösträtt, att i medeltal icke mera än 36, säger 36 procent af de politiskt röstberättigade deraf begagnat sig under den senaste perioden. Hvad skall man säga om allmänandan, om entusiasmen för fosterlandet bland flertalet af dessa klasser, som så litet tillgodose fäderneslandets kraf, att de icke en gång hvart tredje år gå till valurnorna för att uttrycka sin opinion om landets angelägenheter. Ett sådant förhållande torde böra komma oss att icke skatta för högt den representation, som vi nu ega, ej heller deras åsigter och patriotism, som hafva uteslutande rösträtt, då man deremot icke har rätt att säga om de 900,000 uteslutne, att de sakna intresse för de allmänna angelägenheterna, alldenstund en sådan beskyllning är obevislig, medan deremot den politiska liknöjdheten hos de röstberättigade är ett bevisadt faktum. I alla länder visar sig ock hos de arbetande klasserna, hos de politiskt rättslöse det största intresse för allmänna angelägenheter. Såsom dessa klasser hafva utbildat sig äfven hos oss under de 10 senaste åren, tror jag, att man utan den minsta risk skulle kunna säga till dem: "ni må gerna hafva rösträtt, män och qvinnor" — naturligtvis med de nödiga restriktioner, hvilka förekomma i alla representationer.

Enär hvad jag nu anfört dock icke torde hafva någon inverkan på frågan, sådan den här föreligger, ber jag att få förena mig med herr Tham i hans förslag om antagandet af herr Waldenströms motion, som jag finner vara den enda, som i detta ögonblick förtjenar afseende såsom politiskt berättigad och på samma gång ett steg framåt. Jag vill härvid erinra om, att den nuvarande representationen icke har sedan dess tillkomst genom någon skrifvelse till Kongl. Maj:t begärt någon förändring uti ifrågavarande hänseende. Det har må hända ansetts för tidigt, då den nya representationen ju ännu är endast 25 år gammal. Men, mine herrar, under dessa 25 år har utvecklingen varit så stark och hafva så många rop hörts på borttagande af strecket, att jag tror det är på tiden, att vi i likhet med de praktiska engelsmännen besluta oss derför. Den sista rösträtts-

Ifrågasatt ändring i vilkoren för valrätt till Andra Kammaren. (Forts.)

reformen i England, genomdrifven af Gladstone år 1886, beredde politisk rösträtt åt två millioner engelsmän; förut egde blott tre millioner rösträtt. Ett steg af oss i den rigtningen, eller ett förslag derom finner jag välbetänkt, emedan ett mot reformen i England svarande antal nya valmän skulle, utan att förmå öfverrösta de gamla, tillföra vår representation nya krafter. Härigenom skulle ock många olägenheter och brytningar förekommas.

Slutligen förnyar jag min anhållan att få förena mig med herr Tham om antagande af herr Waldenströms förslag.

Friherre Klinckowström: Jag har endast några få ord att tillägga och skall icke förlänga diskussionen.

Vid 1885 års riksdag afgaf jag en motion i denna kammare angående förändring af åtskilliga paragrafer i riksdagsordningen beträffande valrätt och valbarhet till riksdagsman. Jag vidhåller den grundsats, som jag i denna motion uttalat, hufvudsakligen hvad beträffar det s. k. streckets borttagande. Jag har ansett nödigt att till protokollet få antecknadt detta mitt medgifvande, så mycket mer, som den s. k. rösträttsfrågan under allra senaste tiden genom de resolutioner, som vid åtskilliga sammankomster rörande denna fråga blifvit fattade, enligt mitt förmenande, kommit delvis på afvägar — hvilket jag mycket beklagar. Jag skulle kunnat vara villig att förena mig med det förslag, som herr Tham efter herr Waldenströms motion framstält, och i hvilket förslag den siste talaren nu instämt; men jag tror att denna fråga är på långt när ännu icke mogen, och jag tviflar på att regeringen i det skick, som rösträttsfrågan nu på åtskilliga ställen antagit, deråt kommer att egna den uppmärksamhet, som frågan otvifvelaktigt förtjenar och i en framtid kommer att förvärfva sig.

Efter härmed slutad öfverläggning yttrade herr grefven och talmannen, att i afseende på förevarande utlåtande yrkats: 1:o) att utskottets hemställan skulle bifallas; 2:o) af herr *Mankell,* att kammaren, med afslag å utskottets hemställan, skulle besluta, att det i hans ifrågavarande motion framstälda förslag till ändringar i riksdagsordningen skulle hvila till grundlagsenlig behandling vid en kommande riksdag; samt 3:o) af herr *Tham, Wilhelm,* att kammaren, med afslag å utskottets hemställan, skulle bifalla herr P. Waldenströms i ämnet väckta motion.

Sedermera gjordes propositioner i enlighet med dessa yrkanden, och förklarades propositionen på bifall till utskottets hemställan vara med öfvervägande ja besvarad.

Vid förnyad föredragning af statsutskottets den 15 och 16 innevarande april bordlagda utlåtande n:o 10 a, med anledning af två af Kongl. Maj:t aflåtna propositioner angående pension å allmänna in-

dragningsstaten åt sergeanten vid värfvade arméns disciplinkompani C. J. Welander och angående tilläggspension för jägmästaren i Skellefteå revir O. E. H. Grahl, biföll kammaren hvad utskottet i detta utlåtande hemstält.

Efter förnyad föredragning af lagutskottets den 15 och 16 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 41, i anledning af väckta motioner angående formen för äktenskaps afslutande, biföll Kammaren hvad utskottet i nämnda utlåtande hemstält.

Föredrogos de under sammanträdet aflemnade kongl. propositionerna; och blefvo desamma på begäran bordlagda.

Justerades fem protokollsutdrag för detta sammanträde.

På framställning af herr grefven och talmannen beslöts, att på föredragningslistan till nästa sammanträde skulle bland utskottsbetänkandena uppföras främst de, som denna dag bordlagts första gången.

Vidare hemstälde herr grefven och talmannen, att, som föredragningslistan blifvit genomgången, de till sammanträdets fortsättande utfärdade anslag måtte få nedtagas.

Denna hemställan bifölls.

Kammaren åtskildes kl. 2,56 e. m.

In fidem

A. von Krusenstjerna.

Tisdagen den 22 april.

Kammaren sammanträdde kl. 2,30 e. m.

Justerades protokollet för den 15 i denna månad.

Anmäldes och bordlades

statsutskottets utlåtanden och memorial:

n:o 54, i anledning af väckta förslag i fråga om fixering af rustnings- och roteringsbesväret m. m;

n:o 55, i anledning af väckt motion om skrifvelse till Kongl. Maj:t med anhållan om utarbetande af förslag till förändrade bestämmelser för indelta arméns rekrytering och aflöning;

n:o 56, med anledning af väckta motioner om ändring i vilkoren för lån ur odlingslånefonden;

n:o 57, i anledning af väckt motion om nedsättning af räntan å de till enskilda jernvägsanläggningar lemnade låneunderstöd af statsmedel;

n:o 58, i anledning af Kongl. Maj:ts proposition angående byte af mark mellan kronan och Örebro stad;

n:o 59, i anledning af väckta motioner i fråga om reglering af viss kyrkotionde och helgonskyld m. m.; samt

n:o 60, med förslag till voteringspropositioner i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i frågor rörande anslagen under riksstatens femte hufvudtitel; äfvensom

bevillningsutskottets betänkanden och memorial:

n:o 7, angående tullbevillningen;

n:o 8, angående hvitbetssockertillverkningsafgiften; och

n:o 9, i anledning af återremiss utaf 1 punkten i utskottets betänkande n:o 2, angående vilkoren för försäljning af bränvin.

Föredrogos å nyo och hänvisades till statsutskottet Kongl. Maj:ts nedannämnda, den 19 innevarande april bordlagda nådiga propositioner till Riksdagen:

1:o) angående pension för aflidne lektorn vid allmänna läroverket i Hernösand Carl Johan Blombergs enka och barn; samt

2:o) angående afsöndring af jord från indragna militiebostället Bjuf n:o 3 i Malmöhus län.

Föredrogs, men bordlades å nyo på flera ledamöters begäran statsutskottets den 19 i denna månad bordlagda utlåtande n:o 52.

Vid föredragning af statsutskottets den 19 innevarande april bordlagda memorial n:o 53, i anledning af kamrarnes skiljaktiga beslut i vissa till regleringen af utgifterna under riksstatens åttonde hufvudtitel hörande frågor, godkändes de af utskottet i memorialet föreslagna voteringspropositioner.

Föredrogos, men bordlades å nyo på flere ledamöters begäran lagutskottets den 19 i denna månad bordlagda utlåtanden n:is 44 och 45.

Herr Bergström erhöll på begäran ordet och yttrade: Jag tager mig friheten hemställa, att af samtliga nu för andra gången bordlagda ärenden lagutskottets utlåtande angående revision af strafflagen måtte uppföras främst på morgondagens föredragningslista.

På gjord proposition beslöts, att lagutskottets utlåtande n:o 44 skulle på föredragningslistan till nästa sammanträde sättas först bland de två gånger bordlagda ärendena.

Vidare beslöt kammaren, på framställning af herr grefven och talmannen, att på samma föredragningslista skulle uppföras sist öfriga

under dagen andra gången bordlagda ärenden och främst de ärenden, som blifvit denna dag bordlagda första gången.

Justerades två protokollsutdrag för detta sammanträde.

Kammaren åtskildes kl. 2,46 e. m.

In fidem
A. von Krusenstjerna.